

Pol Ina Giruma Rome

Damsi Kurisi

(Romans)

Vonaviakova

Weni girumina aposol Pol igrumi da vitumaghana damsia Rome kwanatuna kamona ita~vonaveresi da ita~vovunagha ma muriyai ita~numataya kurisi. Ina nota irereghi da gwabisiyai ita~biga mara gisina ma iti~tamiinei da muriyai ita~nae ku Spain dobuna. Ina giruma kamona ivi~beyebejena da aviyavisina kava Keresiyana iti~tumaghane ma ikikava i yawasa kamona nani vitumaghina tepana ita~makai. Weni girumina kamona na aviyavisina ivivi~beyebejena ina dima kamona na kudubina itere yavui, ke ina giruma viya nakanani.

Kunona Keresiyana Rome kamona ivi~kiikiwesi ma ivonesi da iniponipowana kubiisi. Muriyai weni girumina ina nota ghamana ivi~debei, tuna na “Keriso varana biibiina karena da ku damona ivi~debei da vitumaghanai kava da God yavata nuwanuwata tisagoi.” (Rome 1:17)

Weni notana ghamana tepana akova ma nuwagiura bogii ma bogiiyai ivi~debei. Sago na ivi~debei da Jiu ma kupuna damsia yavata na kudubisi keta itekwai da God yavata iti~nuwasago, iyamna kudubisi na berabero ina rewapana gaburina. Ketana na sago kava, Yesu Keriso ini~tumaghane. Nota kana viruwa na ivi~debei da iyavo kava Keriso yavata ivi~nuwasago na yawasa vuna ini~karei ma yawasina isisiya bubuni da Rome damsia damina ina~viya. Kamona vitumaghana wawayina God yavata nuwanubiiyai ina~makai. Ma Kanuma Vovokaravina wawayina ina~votawei da berabero ma rabobo ina~ghekuyowei. Ma ina sisiya kana viaroba na Saptu 5 da ku 8 kamona ivi~akovita da God avi kubiine ina vonaviyoyovana iterei. Ma bade Kanuma Vovokaravina ina rewapana vitumaghana damsia i yawasa kamona isisiyei. Kana viruwamaruwa na Pol itarakiiyana da ikikava God ina nota irereghi da ke Jiu damsia kava ma kupuna damsia yavata ina ku vikiivavona ina~ru. Ma tuna

mani ina vitarakiiyana ivonapotei, ivoneta da God ina kayowanai Jiu damsi Yesu Keriso ibarei da varana biibiina ikiibau kupuna damsi kurisi, taraboga iveresi da Keriso iti~tumaghanei ma God ina agabiibai damina ita~viya. Ma ivoneta da enotanotai da mara sago Jiu damsi i nota ina~virai da Yesu Keriso ini~tumaghanei. Ma Pol ina sisiya turina na ivi~debei da ikikava wawaya Keresiyana yawasina ita~makiiyei, kamonai ivona da iti~nuwaviinavivirana, God ina biga ita~berai, babada dobuwai ita~votekatekesi, ma ikikava nuwanuwasi kamonai damina ita~viya da meni tuna na biibiina ma meni tuna na berona. Ma turina vaghata na ina vikiikiiwa wawaya sago sago duma kurisi iterei ma God ivi~ghegheni.

Pol ina nota weni nakanani irereghi.

Sapta 1:1-17 Giruma ivotawei ma Pol ina nota ghamana ivi~debei.

Sapta 1:18 da ku 3:20 Wawaya kudubisi berabero kamonai, tuna kubiine keta itekwai da God iti~yawasisi.

Sapta 3:21 da ku 4:25 God na Yawasa Ketana ivokiibuwei.

Sapta 5:1 da ku 8:39 Iyavo kava Keriso itumaghanei na i yawasa dobuwai ina~virai.

Sapta 9:1 da ku 11:36 God ikikava ina nota irereghi Israel damsi kubiisi.

Sapta 12:1 da ku 15:13 Keresiyana yawasina.

Sapta 15:14 da ku 16:27 Vikiikiiwa ma giruma igudui.

1 ¹Taku Pol, Yesu Keriso^a ina bigabiga. God ikwatuku ma ivineku da ati~apostol da varana biibiina ata~dimei.

²Varana biibiina na weni. Mara katamaninai God vonakiiyapa bagibagina iterei da ina Vivinevine Wawayina ita~vonatawei. Ma ina peroperoveta nani varana biibiina buka vovokaravisi kamosiayi igiruma. ³Igiruma da God Natuna iti~wawayota ma ita~tupuwa da kiivavo David tupurereghina. ⁴Ma God iberai da Kanuma Vovokaravina ina rewapanai Yesu rabobowai ivomiiri, ma tuna matakirina rewapanina ivi~debei da tuna na God Natuna. Tuna kubiine Yesu Keriso na ita Bada. ⁵Nani notanai na God wawaya kamosiayi ikiiepiku da avi~apostol da dam ma dam ata~tinaviresi da iti~tumaghanei ma ita~votekatekei da kana vava ita~rakata. ⁶Ma tami vitumaghana wawayimi Rome kamonai na bade God ikwatumi da tami Yesu Keriso rapenai.

⁷Tuna kubiine na tami Rome wawayimi kurimi agirugiruma. God ina nuwaviina kurimi irakata ma ikwatumi da tami ina wawaya vovokaravimi.

Ma ainowi ita Mamai God ma Bada Yesu Keriso kurisi da nuwanuba ma agabiibai ina~veremi.

^a **1:1** *Keriso* Grik damsi gamosi evonavona bo 'Keriso' ma Hibru damsi gamosi evonavona bo 'Mesaya.' Ivi~ruwa iyamna 'God ina Vivinevine Wawayina.'

Pol ina kayowana da Rome damsi kurisi ita~numataya.

⁸Kunona ata~vonemi da Yesu Keriso avanai aku God aikiikiwei kubiimi, iyamna namada dobu ku kudubina wawaya ami vitumaghana varana iyanei. ⁹Ma God iakovi da mara nonowa kurina aniponipowana kubiimi. Vonavaghata da nuwanuwaku kudubinai abigabiga da Natuna varana biibiina adimadime. ¹⁰Ma namadani kava aberabera tovonni da ata~kitimi, tuna kubiine aku nipowana kamoni mara nonowa God kurina ainowi da ini~vaghinei na ana~pisi kurimi. ¹¹Aku kayowana ghamana da ata~kitimi, da kanuma ina ku nevanewa aviyavisina gwabikuwai na ati~damani kurimi da koti~rewapana. ¹²Tikoyaghavivirana da aku vitumaghana ina~kiipepimi ma nakanani bade ami vitumaghana ina~kiipepiku da ani~rewapana.

¹³Turaturaku, ati~akovimi da mara ipeyari abera tovonni da ata~numataya kurimi na ke kovokovoghina. Aku kayowana da ikikava dobu viya kamosiyai kupuna damsi atinaviresi da Yesu itumaghane na tami bade kamomiyai nakanani ata~berai.^b ¹⁴Taku aku biga God ivereku na Grik ma bade ke Grik damsi kamosiyai. Wawaya akakovisi ma bade wawaya neghaneghasi kamosiyai. ¹⁵Tuna kubiine aku kayowana ghamana da Rome kamoni God varana biibiina ata~dime kurimi.

Keriso varana biibiina ina rewapana.

¹⁶Keriso varana biibiina ke ata~vivinimaye, iyamna tuna na God ina rewapana da iyavo kava Keriso ina~vivotumaghane na kudubisi yawasa makamakii nonowina ina~panani. Jiu damsi ivi~nao varana iviikiinowei na ivi~tumaghane da yawasa ipanani. Ma muriyai ikiibau da kupuna damsi bade nakanani ipanani.^c ¹⁷Keriso varana biibiina ivi~debei da vitumaghanai kava da God yavata nuwanuwata tisagoi. Varana biibiina karena da ku damona na vitumaghana ivi~sisiyei, tuna kubiine ita vitumaghana tepanai God ina~voneta da tota na ina wawaya maninita. Giruma katamana ivona bo, “God ina wawaya maninisi na vitumaghana tepanai ina~makai.”^d

Berabero kubiine God nuwanuwana ipughu.

¹⁸God kunumai ina nuwapughu idebei da wawaya kii kovogha ina~veresi. Ke iti~vaghinei da wawaya berabero eberaberi ma vonavaghata ekiikiigavugavui. ¹⁹Wawaya namada God itakovi, iyamna tuna mani ivi~debe meyei kurisi. ²⁰Tuna na ke kitakitana ma kegha da mara karenai da ku karako bera peyarina dobuwai ma kunumai iyamoni da wawaya ekitakitai, ma nani kamoni akova ita~viyi da

^b 1:13 Apos 19:21   ^c 1:16 Mak 8:38   ^d 1:17 Hab 2:4

God emakamakai. Ma itakovi da ina rewapana na makamakiina ma tuna na God vaghata. Tuna kubiine vitupavira maranai wawaya ke kovokovoghina da kovogha ina~veruvuvurei. ²¹Wawaya God iakovi ma kegha da ke i kayowana da ita~vokavakavari ma iti~kiikiwei. Ti na i nota kwebusi ma neghaneghasi, eberaberisi da nuwanuwasi na didibarina.^e ²²Enotanota meyesi ma evonavona da ti na akakovisi ma kegha, ti na neghaneghasi. ²³God kadakadarina ma makamakii nonowina ibarei. Ma epayanina na kii ma wakima ipapa da wawaya ma ghamoghamo, mota ma kiu ivi~gubegubesi ma nani sawarisi evovokavakavari.^f

²⁴Tuna kubiine God ikitakuyowesi da i kayowana beroberosi iti~badesi. I kayowana da vipekana wapawapa ma bera dowadowasi ina~berai da tupuwisi ini~beroi. ²⁵God ina vonavaghata wawayisi evovoviviri da sisiya vibero iyanei ma evovotani. Ti na God ibarei da aviyavisina iyamoyamoni na tuna evovokavakavari. Ma God, tuna dobu iyamoni ma ina kina kava kata~vokavakavara nonowei! Amen.

²⁶Wawaya vokavakavara wapawapa eberaberai kubiine, God ikitakuyowesi da bera inimayamayisi eberaberai, vipekana wapawapa. Nani kamoni wivine vipekana ketana vaghata kakawasi yavata na ibarei da ti mani wivine kavakava imogo. ²⁷Tomotomowa bade nakanani, bera inimayamayisi eberaberai, kakawasi yavata ita~vivipekana na kegha. I kayowana ghamana da tomotomowa turaturasi yavata itiputona. Ti na isirage, i berabero kubiine kovogha berona ina~viya.

²⁸Ma ku tepana, wawayisi ke ita~kayokayowei da God itakovi, tuna kubiine iruvoteresi da i nota beroberosi kava ibadesi da aviyavisina ivoneta da ke kata~berai na eberaberai. ²⁹Wawaya nakanani na i yawasa kamoni na bera didibarisi ma bera dowadowasi evovotani. Vomamatigha, nuwakapi, kiivunuwa, vitaghegheyana, vibero, kayotirana, kiivibero, ma viyanuwe na i yawasa kamoni itupo. ³⁰Wawayisi na God ebarei, turaturasi iavaberowesi, ivonapasipasiyana, ekukuwepa meyesi, ekayokayotata ma keta vusi itupuwi da berona ina~berai, ma bade kii moramorapa ikawakiikiyisi. ³¹Ti na ke itakovi da bera biibiisi bo bera beroberosi eberaberai. Ma bade ke kovokovoghina da koni~tumaghanesi, iyamna vonakiiyapa bagibagina ina~terei da bera sago ita~berai na muriyai i nota ina~virai da kegha, ina~bara. Wawaya ke ita~vivikamyuwesi ma ke sago agabiibai gwabisiyai. ³²Wawayisi iakovi da God ivonakiiyaragha da iyavo kava weni berasi eberaberai na kii kovogha na rabobo. Ma kegha da berasi sago patana da eberaberai. Ma ku tepana iyavo kava turaturasi kamosiyai weni berasi eberaberai na igheghenisi.

---

^e 1:21 Epe 4:17-18   ^f 1:23 Deut 4:16-18

God ini~tupavireta.

2 ¹Kwinaku, wawaya ke kuni~tupaviresi da wavu kuna~veresi. Nakanani kuna~berai na tam mani ku berona keteretere meyem ma ke kovokovoghina da kam papara kuna~vowai da kam kovogha kuna~veruvuvurei, iyamna tam yavata na nani berana berona keberaberai.^g ²Takovi da God na vonavaghata tepanai ini~tupavireta ma iyavo kava nani berasi beroberosi iberai na kovogha ina~veresi. ³Ma tam, kwinaku, wawaya kitupaviresi ma kegha da tam yavata berabero keberaberai na ikikava kenotanotai da God ina vitupavira kuna~veruvuvurei? ⁴Kuakovi bo kegha da God enuwanuwaghanem, ina agabiibai evereverem ma nuwanubiiyai ekoyakoyaghim? Ina agabiibai kebarei bo? Nani agabiibiina na am taraboga evereverem da am bera beroberosi kuninimaye ma kuna~miirikupukuputei. ⁵Ma kegha, tam kitinapota ma nuwanuwam ibagi kirakai da am bera dowadowasi ikiitatanei ma kam kovogha erakarakata. Vitupavira marana ina~nekiibau na vonavaghata tepanai God ini~tupavirem ma kovogha ina~verem da ina nuwapughu damina kuna~viiya. ⁶God wawaya kudubisi ini~tupaviresi ma i bera ruvanai kii miiya ina~veresi.^h ⁷Iyavo kava bera biibiisi mara nonowa ipoiyei ma ekayokayowei da God iti~gheghenisi, kii vava ita~biibai ma yawasa makamakii nonowina ita~viiya na vaghina, God i kayowana ina~veresi. ⁸Ma iyavo kava enotanota meyesi ma vonavaghata ebarei ma berabero patana da eberaberai na God ina nuwapughu damina ina~viiya. ⁹Iyavo kava didibara yawasina ekivikivini na vitupavira maranai God kovogha ina~veresi da nuwapoya ghamanakina ina~panani da ini~kamyuyuwa kirakai. Jiu damsi ini~nao kii kovogha ina~veresi ma muriyai na kupuna damsi. ¹⁰Ma iyavo kava bera biibiisi eberaberai na God kana ku kadara ina~rui ma ini~gheghenisi ma nuwanuba ina~veresi. Jiu damsi ini~nao ma muriyai na kupuna damsi, ¹¹iyamna God ina vitupavira maranai na ke sago iyai ku murina ina~miiri. Peyarita na sago.ⁱ

¹²God ina vonaviyoyovana Moses iverei na Jiu damsi iakovi ma ke ita~nunuri. Ma God vonaviyoyovanina tepanai ina~miiri da ini~tupaviresi ma kii kovogha ina~veresi. Ma kupuna damsi na ke nani vonaviyoyovanina ina rewapana gaburinai ita~makamakai. Tuna kubiine ke kovokovoghina da vonaviyoyovanina tepanai ini~tupaviresi, ma kegha da i berabero kubiine na kovogha ina~veresi. ¹³Iyavo kava vonaviyoyovanina enununuri, ti damsi na God ku matana na wawaya maninisi. Ma iyavo kava iyanatawei ma ke ita~nununuri na God ku matana na ke wawaya maninisi. ¹⁴Ma kupuna damsi viya na ke

^g 2:1 Mat 7:1; Luk 6:37   ^h 2:6 Psa 62:12; Prov 24:12   ⁱ 2:11 Deut 10:17

meyani Moses ina vonaviyoyovana iti~yanei ma kegha da yawasa maninina evovotani, iyamna iakovi da berona ma biibiina na avai. Tuna yawasina evovotani na nakanani ma vonaviyoyovanina itakovi na ita~nununuri. ¹⁵Tuna nakanani ma God ina vonaviyoyovana gavugavuna nuwanuwasiyai ita~girumi, iyamna mara viya ti mani iwavu meyesi da bera berona eberabera. Ma mara viya damisi eviiviiya da bera biibiina eberabera. ¹⁶Varana biibiina adimadime na weni nakanani evonavoneta. Vonavaghata da vitupavira kana mara ina~pisi ma Yesu Keriso tepanai God wawaya kudubisi i bera ma i nota gavugavusi ini~debei ma ini~tupaviresi.

Jiu damsi ma Moses ina vonaviyoyovana.

¹⁷Ma tam, Jiu wawayim na ikikava? Ke kuna~notai da God ina vonaviyoyovana Moses iverem na tepanai kunitukikita ma kuna~kayotata da tam God ina wawaya. ¹⁸Namada vonaviyoyovana kamoni kuvi~yavi ma kuakovi da God ekayokayowem da aviyavisina kuta~berai. Ma kuakovi da meni tuna na berona ma meni tuna na biibiina. ¹⁹Ma mikedada tam damim keviiviiya da tam na matapotapotasi kii vinoraveraveyana bo tam na kibe da didibara makamakiisi kubiisi. ²⁰Ma God ina vonaviyoyovana kuvi~yava yavui ma ina vonavaghata ma ina nuwagiura kudubina kuakova bubuni da kenotanotai da wawaya neghaneghasi ma ededa yoghoyogho kuni~beyebeyesi, na kekitaruvim. ²¹Tam wawaya kibeyebeyesi na nani kamoni tam bade akova keviiviiya bo kegha? Wawaya kevonavonesi da ke ina~yapi ma tam keyapiyapi bo kegha? ²²Ma wawaya kevonavonesi da ke ini~pekana wapawapa ma tam, kipekana wapawapa bo kegha? Tam kevonavona da kokoitau kebabaresi ma kokoitau suwarisi keyapiyapi bo kegha? ²³Kekayokayotata da tam nakanani ma God ina vonaviyoyovana kutakova yavui ma kegha da nani vonaviyoyovanina kikiigiyei na God kana vava keteretereoruwei. ²⁴Tuna kubiine giruma katamana evonavoneta bo, ‘Tami Jiu dami ami berabero kubiine na kupuna damsi God iavaberowei.’^j

²⁵Mikedada kwimata bekam ita~tuviviratawei ma vonaviyoyovana kudubina kuta~nunura bubuni, tuna na ere iyamna. Ma mikedada tuvivira kava kuta~berai ma vonaviyoyovana ke kuta~nunuri na am tuvivira na iyamna kegha.^k ²⁶Kupuna wawayina ke ita~tuvivira ma kegha da vonaviyoyovana ita~nunura bubuni na God wawayina ita~viini da rapenai, tuna nakanani ma ita~tuvivira. ²⁷Tam Jiu wawayim na kwimata bekam ituviviratawei ma vonaviyoyovana na tam kubiim igirumi, ma kegha da kikiigiyei. Tuna kubiine kupuna damsi viya ke

---

^j 2:24 Isa 52:5   ^k 2:25 God, Abraham ivonei da ina wawaya yavata kwimata bekasi ita~tuviviratawei na iti~matakira da ti na God rapenai.

ita~tuvivira ma vonaviyoyovana enununuri na ti damsi ini~wavum.
 28 Ke kuna~notai da tuvivira kuberai na tam Jiu vaghata ma tam God ina wawaya, iyamna nani matakirina na tupuwa kava kana bera. 29 Kanuma Vovokaravina nuwanuwam ina~tinavirai da nuwanuwam kudubinai God kuni~tumaghanei na tam Jiu vaghata. Tuvivira ma Moses ina vonaviyoyovana nuwanuwam ke ina~tinavirai, iyamna matakira vaghata da tam God ina wawaya na ke tupuwim ma nuwanuwam kamoni. Ma God ina wawaya na vigheghena God gwabinai ina~viiya ma ke wawaya gwabisiyai.^l

3 ¹Jiu damsi na avi iyoyoi da kupuna damsi ighekuyowesi? Kwimata bekasi ituviviratawei na avi biibiina ina~panani? ²Biibiina ghamana epanapanani. Sago na God vonana giruma katamana kamoni na ti damsi kurisi ivi~debei. ³Ti na vonakiiyapa bagibagina iterei God kurina da tuna kava iti~tumaghanei, ma mikedada viya ivi~kiigiyei na ikikava? I vonakiiyapa bagibagina ivi~kiigiyei na ke kuna~notai da God bade ina vonakiiyapa bagibagina ini~kiigiyei. ⁴Kegha, kegha taweyana. Wawaya peyarina na viviberosi ma God tuna na vonavaghata. Giruma katamana kamoni Kiivavo David, God kurina ivona bo,
 “Kuna~vivisiya na am sisiya maninina kavakava.

Vitupavira kamoni wawaya kuni~wavui na i sisiya kudubina kuna~ravi.”^m

⁵Ita berabero ma God ina yawasa maninina ivi~ruwa takitai na ita berabero God ina yawasa maninina ku yagharina etereterei da takita bubuni. Tuna kubiine ikikava tavona? God ita berabero kubiine kovogha everevereta na kenotanotai da eberabera beroi kurita bo? Weni nakanani wawaya viya isisiya. ⁶Kegha taweyana. Mikedada God na ke wawaya maninina na ke kovokovoghina da wawaya kudubisi dobuwai iti~tupaviresi.

⁷Kuta~vona bo, “Avi~bero na God avi~vitei, iyamna aku berabero kubiine kana kadara ma ina vonavaghata erurudeba da yaghara kiiikiina. Tuna kubiine taku na ikikava? Avi kubiine aku berabero kubiine God ini~wavuku ma kovogha ina~vereku?” ⁸Kata~vonavinama bo, “Berabero kata~bera kirakiiyei da God ina biibiina kata~tinariyai.” Wawaya viya iavaberoweku ma iwavuku da taku nakanani aibeyebeyena. Ti na kovogha ghamana ina~viiya.

Ke sago wawaya maninikiikiina.

⁹Ikikava tavona? Tota Jiu damta tabiibii kirakai ke kupuna damsi nakanani, bo? Kegha! Namada avi~debei da kupuna damsi ma tota Jiu damta peyarita na sago. Peyarita na berabero ina rewapana kamoni tamakamakai. ¹⁰Giruma katamana evonavoneta bo,

^l 2:29 Deut 30:6   ^m 3:4 Psa 51:4

- “Ke sago iyai wawaya maninina, kegha taweyana.
- 11 Ke sago wawaya akakovina,
Ke sago wawaya God itekwekwai.
- 12 Wawaya kudubina God ibarei ma imiirikupukuputei.
Ti na peyaris God ku matana na kwebusi.
Ke sago iyai bera maninina ita~beraberai, kegha taweyana.
- 13 Kawasiyai sisiya dowadowasi ekiikiibau nakanani ma karawaga
kamonai dogo ita~arai da bowana ita~kiikiibau.
Pepasi ikuvirevirei da sisiya vibero eberaberai.
I sisiya beroberosi na nakanani ma mota berona kawagegurina
ita~kiikiibau.”
- 14 Mara nonowa kawasiyai sisiya dowadowasi eberaberai na damina
ibero kirakai.^o
- 15 Ma iyaghiyaghina kirakai da wawaya ini~gubagi bo ini~raboboi.^p
- 16 Mike enenae na wawaya ekiikiiviberosi ma nuwapoya evereveresi.
- 17 Nuwanuba gwabisiyai kegha.
- 18 Ma God ke ita~yabuyabumanei.”^q

¹⁹Takovi da vonaviyoyovana na Jiu damsi kubiisi ma tuna kamonai kii sisiya eberaberai da ti na berabero wawayisi. Ma bade God vonaviyoyovana ivokiibuwei na dam kudubina kawasi kiipotana kubiine da ke ini~tupariyei, iyamna peyaris na God ini~tupaviresi. ²⁰Wawaya ke kovokovoghina da vonaviyoyovana ina~nunura bubuni da God ku matana ti na wawaya maninisi. Vonaviyoyovana emakamakai na idebeta da tota na berabero wawayita.^f

Ikikava God ina~terevidamaninita.

²¹Ma karako na God keta vuna ivi~debei da ikikava ina~vonakiiyaragha da tota wawaya maninita ku matana. Nani ketana na ke vonaviyoyovana tepanai ma kegha da vonaviyoyovana ma peroperoveta ivi~mamatarei da mara sago ina~nekiibau. ²²Namanaki tam Jiu bo kupuna wawayim, kudubita ita keta sago kava da yawasa maninina tapanani. Iyavo kava Yesu ini~tumaghane na God ku matana ti na ina wawaya maninisi.^s ²³God na wawaya maninina ma kana kadara irakata kirakai da tota ke kovokovoghina da ita yawasa kati~maninini da tuna nakanani, iyamna kudubita na berabero wawayita. ²⁴Ma God ina agabiibai irakata kirakai da nevana kava ipuyota, yawasa ivereta ma ivonakiiyaragha da tota wawaya maninita. Peyarita ita berabero kamonai ma Yesu Keriso ivotaweta da yawasa tapanani. ²⁵God Natuna ivonatawei isuvara da ita berabero vitana ikavari. Wawaya Yesu ini~tumaghane

ⁿ 3:10-13 Psa 14:1-3, 53:1-3   ^o 3:14 Psa 10:7   ^p 3:15-17 Isa 59:7-8   ^q 3:18 Psa 36:1
^r 3:20 Psa 143:2; Gar 2:16   ^s 3:22 Gar 2:16

na i berabero kudubina taranai ina~kowatawei da God ina nuwapughu ina~vovinubai. Weni berana iberai da iti~beyeta da tuna wawaya maninina. Namadani kava wawaya i berabero kudubina ikitakitatawei, ivivi~koyakoyagha ²⁶ da karako weni maranai ivi~debei da vonavaghata tepanai wawaya i berabero ini~tupavirei, ke ina~kitatawei. Ma iyavo kava Yesu itumaghanei na God ina~vonakiiyaragha da ti na ina wawaya maninisi.

²⁷⁻²⁸ Ke kovokovoghina da takayotata da tota mani ita rewapanai tavona da tota God ina wawaya maninina. Kegha taweyana. Ma avi kubiine? Ke ita bera biibiisi kubiine bo vonaviyoyovana kata~nunura bubuni da God ina~vonakiiyaragha da tota biibiita. Kegha, ita vitumaghana kubiine na nakanani ina~voneta. ²⁹ Ma God na Jiu dami kava i God bo? Kegha. Tuna na dam kudubita ita God. ³⁰ Namanaki da tami Jiu dami bo kupuna dami ma kegha da God na sago kava. Tuna kubiine iyavo kava Yesu itumaghanei na God ina~vonesi da ti na ina wawaya maninisi. ^t ³¹ Weni vitumaghanina vuna tavi~karei iberai da vonaviyoyovana na iyamna kegha, bo? Kegha taweyana, titumaghana na tidebei da vonaviyoyovana iyamna vaghata tavovotani.

Abraham ina vitumaghana.

4 ¹ Jiu damkai akii kaekiki Abraham tisisiyei. ² Ke Abraham ina bera biibiisi kubiine na God ita~vonakiiyaragha da tuna wawaya maninina. Nakanani ita~tupuwa na Abraham ita~kayotata wawaya kurisi, ma ke kovokovoghina da God kurina ita~kayotata. ³ Giruma katamana kamonai ikikava evonavoneta? Ivona da Abraham ina vitumaghana God kurina iterei, tuna kubiine na God ivonakiiyaragha da tuna wawaya maninina ma yavata ivi~nuwasago. ^u ⁴ Wawaya biga ina~berai na miiya ina~viiya. Tuna ke puyo, tuna na ina biga miiyanina. ⁵ Ma ke am biga bo am bera biibiisi kubiine God ina~vonakiiyaragha da tam wawaya maninim. God na berabero wawayisi etereterevimaninisi. Am vitumaghana kurina kuna~terei na ina~vonakiiyaragha da tam wawaya maninim. ⁶ Ma bade Kiivavo David ivona da wawaya ini~nuwabiibii kirakiiyei maranai God i berabero ina~notatawei ma ina~vonakiiyaragha da ti na wawaya maninisi. Ma ivona da ke i bera biibiisi kubiine da nakanani ina~vonakiiyaragha. David ivona bo, ⁷ “Iyavo kava i berabero God ina~notatawei na ini~nuwabiibiyei. Iyavo kava i vikawakiikai God ini~nuwawapei na nuwabiibii ghamana ina~panani. ⁸ Meni wawayina ina berabero Bada ke ina~taraepai da ini~tupavirei na ini~nuwabiibii kirakai.”^v

^t 3:30 Deut 6:4; Gar 3:20   ^u 4:3 Gen 15:6; Gar 3:6   ^v 4:7-8 Psa 32:1-2

⁹David weni nuwabiibiina ivi~sisiyei na iyavo kava kwimata bekasi ituviviratawei na ti damsı kava ivi~sisiyesi bo? Kegha. Weni nuwabiibiina na iyavo kava ke tuvivira ita~berai na ti yavata kubiisi. Namada tavi~sisiyei da giruma katamana ivoneta da Abraham ina vitumaghana kubiine na God ivonakiiyaragha da tuna na ina wawaya maninina. ¹⁰Meni berana ivi~nao, vitumaghana bo tuvivira? God ina vonakiiyaragha ivi~nao ma muriyai da Abraham ituvivira. ¹¹Abraham namada God ivi~tumaghaneı ma muriyai da ituvivira, ivi~matakira da ina vitumaghana kubiine na God ivonakiiyaragha da tuna na wawaya maninina. Tuna kubiine iyavo kava ke ita~tuvivira ma kegħa da itumaghana, ti wawayisi na Abraham nakanani, God ina~vonakiiyaragħa da ti na wawaya maninisi. Tuna kubiine kanuma ina ku nevaneva na tota vitumaghana damta ita mamai na Abraham.^w ¹²Ma iyavo kava tuvivira damsı kamosiyai ini~tumaghana Abraham nakanani na ti yavata ina~vona bubuna da kanuma ina ku nevaneva i mamai na Abraham.

God vonakiiyapa bagibagina iterei na ita vitumaghana tepanai taviıya.

¹³God vonakiiyapa bagibagina iterei da Abraham tupureregħina yavata na dobu kudubina iti~rapeneı. Ma avi kubiine nani vonakiiyapina iterei kurina? Abraham ina vitumaghana kubiine na God ivonakiiyaragħa da tuna na wawaya maninina na vonakiiyapa bagibagina kurina iterei. Ma ke vonaviyoyovana ita~nunuri kubiine.^x ¹⁴Mikeda kuta~vona da God ina vonakiiyapa bagibagina iterei na iyavo kava vonaviyoyovana enununuri na ti damsı kava kubiisi na kevonavona da vitumaghana na iyamna kegħa. Ma bade kevonavona da God ina vonakiiyapa bagibagina na iyamna kegħa.^y ¹⁵Kuta~bera tovonı da God ina vonaviyoyovana kuta~nunuri na kuta~bera kawai da God ina nuwapughu damina kuta~viiya. Vonaviyoyovana emakamakai na wawaya mara nonowa ikiigiiyeı. Ma vonaviyoyovana kegħa na ke kovokovoghina da ini~kiigiiyeı.

¹⁶Tuna kubiine bera ghamana na vitumaghana. İkikava Abraham ivi~tumaghana, nakanani titumaghana na God ina vonakiiyapa bagibagina iterei Abraham kurina na nani vonakiiyapina na tota yavata kubiıta. Namanaki da Jiu damsı i kiki tanununuri bo kegħa. Ma God ina agabiıbai irakata kirakai da nevana kava everevereta. Ma ke iti~bero, ikikava vonakiiyapa bagibagina iterei na tota Abraham tupureregħina kubiıta ina~berai, iyamna kanuma ina ku nevaneva na iyavo kava God titumaghaneı na ita mamai Abraham.^z ¹⁷Giruma katamana kamonaı God, Abraham kurina ivona bo, “Ana~berim da tam na dam ma dam i mamai.” Ma God ina rewapana irakata da ina~vona da wawaya

^w 4:11 Gen 17:10   ^x 4:13 Gen 17:4-6, 22:17-18; Gar 3:29   ^y 4:14 Gar 3:18   ^z 4:16 Gar 3:7

raborabobosi ina~vomiiri. Ma bade ina rewapana emakamakai da aviyavisina kegha na ina~vona da ina~tupuwa.^a 18 Ma God ivona da ina~berai da Abraham tupureregghina ina~peyari kirakai da kamosiyai dam bogii ma bogiiyai ina~tupuwa. Ma Abraham, God ivi~tumaghane. Namanaki imagura kirakai da ke kovokovoghina da iti~tuwa. Ma bade God ivona bo, “Tupureregghim ina~peyari da gwamegwame nakanani.”^b 19 Abraham kana madegha na 100. Ma iakovi da namada imorapa kirakai da ke kovokovoghina da iti~tuwa. Ma bade iakovi da kawana Sera na gagarina.^c 20 Ma kegha da God ina vonakiiyapa bagibagina ivi~tumaghane da vonavaghata. Ke sago notaragharagha gwabinai ma nuwanuwana kudubinai God ivi~tumaghane. Ina vitumaghana nake da irakata ma God ivokavakavari. 21 Iakova bubuni da God ina rewapana ghamana, ma ikikava vonakiiyapa bagibagina iterei na tuna kovokovoghina da nakanani ina~berai. 22 Ma Abraham ina vitumaghana kubiine na God ivonakiiyaragha da tuna na ina wawaya maninina. 23 Weni girumina, “God ivonakiiyaragha da tuna na ina wawaya maninina” na sisiya deba, ke Abraham kava kubiine. 24 Ma iyavo kava God titumaghane ma takovi da iberai da ita Bada Yesu rabobowai ivomiiri na God ina~vonakiiyaragha da tota na ina wawaya maninita. Tuna kubiine nani girumina na tota yavata kati~sisiya. 25 God ivi~vaghine da ita berabero kubiine Yesu kana ghavighaviya ku imasi iterei da ivi~rabobo. Ma bade iberai da rabobowai ivomiiri ma Yesu tepanai ivonakiiyaragha da tota na ina wawaya maninita.^d

God ku matana tota na wawaya maninita.

5 1 Ita vitumaghana kubiine na God ivonakiiyaragha da tota ina wawaya maninita. Ma ita Bada Yesu Keriso iberai da nuwanubiiyai God yavata tamakii patapata. 2 Keriso titumaghane kubiine itinaryeta da God ina agabiibai ku kamona tarui ma damina taviiviiya. Nota rewapana gwabitiyai ma nuwabiibiiyai takoyakoyagha da mara sago God kana kadara ku kamona tarui. 3 Ma bade tinuwabiibai da nuwapoya ma vokwarakwara tapanapanani, iyamna ini~nuwabagita da mara nonowa ita nota ini~rewapana. 4 Ma bade notarewapana ini~viteta da notamagura taviya ma tiwawaya kiimatana. Ma tuna ina~berita da nuwanuwata kudubinai titumaghana da yawasa makamakii nonowina taviya. 5 Titumaghana na ke kata~vivitumaghana wapawapa, iyamna God Kanuma Vovokaravina ivereta da ina nuwaviina damina taviiviiya. 6 Ita berabero kubiine tavi~kiikayokayo ma God marana itereterei na Keriso inekiibau da tota kubiita irabobo. 7 Wawaya sago ita~vere meyei da kwinana biibiina kubiine ita~rabobo na kata~nota kavakavai. Bo

a 4:17 Gen 17:5 b 4:18 Gen 15:5 c 4:19 Gen 17:17 d 4:25 Isa 53:4-5

mikeda kwinana na biibii kirakiina na kovokovoghina da wawayina ita~vere meyei da kwinana kubiine ita~rabobo. ⁸Ma tota na ke wawaya biibiita, patana da ita berabero kamoni tamakamakai ma kegha da Keriso ivere meyei da kubiita irabobo. Nakanani iberai na ivi~debei da God ina nuwaviina kurita irakata kirakai. ⁹Keriso tarana iberita da tota wawaya maninita God ku matana. Ma bade ivi~yawasita da vitupavira maranai God ina nuwapughu damina ke taviya. ¹⁰Tota na God kana ghavighaviya ma nani kamoni Natuna kubiita irabobo na iberita da God yavata tavi~turana. Tuna kubiine takova bubuni da vitupavira marana na kovogha ke tapanani, iyamna Natuna ina yawasa rewapanina ina~tarapaparita. ¹¹Ma vaghina, karako na tinuwabiibai da God yavata tavi~nuwasago. Iyapoma da ita Bada Yesu Keriso tepanai da God yavata tavi~turana.

Adam ma Keriso

¹²Wawaya sago berabero ivi~karei, tuna na Adam. Tuna berabero ketana ivotaweɪ da wawaya kudubisi dobuwai berabero eberaberi. Ma Adam ina berabero kubiine rabobo ku dobu inekiiɓau da inunui, iyamna kudubita na berabero kamoni. ^e ¹³Wawaya namada berabero iberaberi ma muriyai da God ina vonaviyoyovana Moses iverei. Rorova na nani vonaviyoyovanina kegha, tuna kubiine ke kovokovoghina da wawaya iti~kiigiiyei, ¹⁴ma kegha da peyarisi berabero iberai da irukwamakai. Namanaki da ti na ke God ina sisiya bagibagina sago iti~kiigiiyei Adam nakanani, rabobo ivi~kiivavo Adam ina mariyai da Moses ina ku mara.

Adam ivi~matakira da mara sago wawaya sago ita~pisi. ¹⁵Ma ivi~ruwa i bera na bogii ma bogiiyai, iyamna God ina puyo kurita na ke Adam ina berabero nakanani. Adam ina berabero kubiine na kudubita rabobo tapanani. Ma Yesu Keriso ina agabiibai kubiine na kudubita yawasa tapanani. God ina agabiibai irakata kirakai, ke Adam ina berabero nakanani ma Yesu ipuyota da notataweyana ma yawasa tapanani. ¹⁶God ina puyo ma berabero ivi~ruwa i bera kurita na bogii ma bogiiyai, iyamna Adam ina berabero sago kava kubiine God ivi~tupavirei ma ku berona iterei. Ma God ina puyo na ke nakanani. Ita berabero ipeyari kirakai ma kegha da God ini~tupavireta ma ina~vona da tota maninita ma ku biibiina ina~tereta. ¹⁷Adam ina berabero kubiine rabobo ivi~kiivavo. Ma kegha da iyavo kava God ina agabiibai damina eviiviiya da Yesu Keriso tepanai evonavonesi da ti na ina wawaya maninisi na berabero ma rabobo ina~ghegavovori.

¹⁸Vonavaghata, nona tomowina ina berabero kubiine ku kovogha berona itereta. Ma tomowa kana viruwa ina rabobo kubiine na God

---

^e 5:12 Gen 3:6

ina~voneta da tota ina wawaya maninita ma yawasa ina~vereta. ¹⁹Adam ina vikawakiikai kubiine na wawaya peyarisi berabero ku kamona ikona. Ma Yesu Keriso ina votekateka kubiine na ina~berita da wawaya maninita.

²⁰Vonaviyoyovana ivokiibuwei na ivi~beyeta da tota na berabero wawayita. Ma maranai wawaya i berabero erakarakata na God ina agabiibai bade erakarakata kamowa. ²¹Rorova berabero ivi~kiivavo na rabobo itupuwa. Ma karako God ina agabiibai ikiivavo na ita Bada Yesu Keriso tepanai iberita da tota ina wawaya maninita ma yawasa makamakii nonowina taviyiya. Berabero ivi~kiivavo na rabobo itupuwa. Ma God ina agabiibai ikiivavo na ita Bada Yesu Keriso tepanai iberita da tota ina wawaya maninita ma yawasa makamakii nonowina taviyiya.

Berabero ina rewapana ikovi.

6 ¹Ikikava, aviyavisina taberai? Mikeda berabero tabera kirakiiyei da God ina agabiibai tirakati, bo? ²Kegha taweyana. Berabero ina rewapana ke kovokovoghina da ini~badeta, iyamna maranai vitumaghana tavi~karei na tuna nakanani ma berabero yawasina tarabobokuyowei. ³Koakovi bo kegha da tababataito na Yesu Keriso yavata tavi~sagota, ma bade tuna yavata tarabobo. ⁴Tababataito na nakanani ma Keriso yavata tarabobo patapata ma tuna yavata idogota. Ma ina Mamai ina rewapana ere kadakadarina iberai da Natuna rabobowai ivomiiri da yawasa vuna ivi~karei. Ma tota yavata tavomiiri da yawasa vuna tamakiiyei.^f

⁵Keriso irabobo na yavata tarabobo patapata, ma bade ikikava rabobowai ivomiiri na nakanani tavomiiri. ⁶Bade takovi da rorova na ita yawasa wadubona kamona na berabero irakata. Ma nani yawasina na Keriso yavata korosiyai ituparatui da berabero ina rewapana ivovinubai da ita yawasa ke ini~badei, ⁷iyamna maranai Keriso yavata tarabobo na berabero ina rewapana takutawei. ⁸Keriso yavata tarabobo kubiine, nuwanuwata kudubinai titumaghana da ita yawasa kamona na Keriso yavata tinuwasago. ⁹Takovi da Keriso irabobo ma bade ivomiiri da ke meyani ina~rabobome. Rabobo ina rewapana ivi~kovi tuwanonowi. ¹⁰Mara sago kava irabobo ma ina rabobo kamona berabero ina rewapana ivi~kovi tuwanonowi. Ma ina yawasa kamona aviyavisina kudubina eberabera na God yavata inuwasago. ¹¹Karako tanotai da berabero ina rewapana kegha da ita yawasa iti~badei. Tuna kubiine na ita yawasa kamona na God kana kadara kubiine Yesu Keriso tepanai tamakai.

¹²Ke taberai da berabero ita yawasa ini~badei. Ke tivaghinei da tupuwita ina kayowana bero kirakiisi ina~kirorowana kirakiiyei da nake

^f 6:4 Kol 2:12

ini~wagiyana. ¹³Ke koni~vaghinei da berabero tupuwimi ini~badei da bera beroberosi ina~berabera. Ma ami yawasa kudubina God koverei, iyamna tuna iberimi da rabowai kovomiiri ma yawasa vuna iveremi. Tupuwimi kudubinai bera maninisi kava kona~berabera ami yawasa kamoni. ¹⁴Berabero ke ini~bademi, iyamna tami na ke vonaviyoyovana gaburinai kota~makamakai. Tami na God ina agabiibai gaburinai komamakakai.

Yawasa maninina ini~badeta.

¹⁵Takovi da tota ke vonaviyoyovana ina rewapana gaburinai kata~makamakai. Tuna kubiine na ikikava tamakai? God ina agabiibai kubiine berabero patana da tabera bo? Ke nakanani tabera. ¹⁶Iyi kona~vinei da ami bada na tuna kava kona~votekatekei. Mikeda berabero kona~vinei da ini~bademi na ami damona na rabobo. Ma God kona~vinei da ini~bademi ma kona~votekatekei na ina~terevidamaninimi ma yavata koni~nuwasago. ¹⁷Rorova na ami bada na berabero kovovotekatekei. Ma karako na God tikiikiwei da ina vibeyebeyena vaghata kovi~yanei na nuwanuwami kudubinai kovovotekatekei. ¹⁸Ma tami na berabero kamoni God itinakiibuwemi da karako na yawasa maninina ibademi. ¹⁹Taku weni nakanani aisisiya kurimi, iyamna tami mani ami rewapanai na ke kovokovoghina da yawasa maninina konakova kamowi. Rorova kovere meyemi da berabero ivivi~bademi da bera dowadowasi kovovotupei. Ma karako na kovere meyemi da yawasa maninina ibademi da tami wawaya vovokaravimi.

²⁰Rorova na berabero ivivi~bademi da yawasa maninina ina vibadana kobarei. ²¹Nani berasi beroberosi koberabera na avi biibiina kopanapanani? Ke sago tovana. Ma karako nani berasi koinimaye. Ma koakovi da berasi i damona na rabobo. ²²Ma karako na berabero ke ita~vivibademi, iyamna God namada itinakiibuwemi. Ma wekarakava na God ina~vivibademi da biibiina kona~panani. Ini~nowemi da yawasa vovokaravina kava kona~makiiyei da yawasa makamakii nonowina kona~viiya. ²³Berabero kana miiya na rabobo. Ma ita Bada Yesu Keriso tepanai na God nevana kava ipuyota, tuna puyona na yawasa makamakii nonowina.

Tota ke vonaviyoyovana gaburinai kata~makamakai.

7 ¹Turaturaku, tami vonaviyoyovana koakovi na kurimi aisisiya. Kotakovi da wawaya yawayawana kava na vonaviyoyovana ibadei. Ma wawayina ina~rabobo na vonaviyoyovana ina rewapana gwabinai na ina~kovi. ²Tuna nakanani ma wavine tatavinena. Ina~tavine na vonaviyoyovana evonavoneta da kawana ke meyani ina~barei. Yavata ina~makai da rabobo kava ini~bogebogesi. Ma mikeda tomowina ina~rabobo na wavinena

kovokovoghina da ina~tavineme na vonaviyoyovana ke ini~kiigiiyei. ³Mikeda tomowina yawayawana ita~makamakai ma wavinena tomowa sago ita~ravaghi na wavinena kawana vaghata iututudowai. Ma kegha, kawana vaghata namada irabobo na wavinena tomowa sago iravaghi na ke bera berona, tuna vonaviyoyovana ke iti~kiigiiyei. ⁴Turaturaku, miibiina iyamna na weni. Keriso yavata korabobo ikovi, tuna kubiine vonaviyoyovana ina rewapana kokiibutawei da karako ami yawasa na Keriso rapenai, tuna rabobowai ivomiiri. Tuna kubiine God ina kayowana kava bera biibiisi kona~beraberai. ⁵Rorova na tupuwa ina kayowana dowadowasi ivivi~badeta. Ma nani kamona vonaviyoyovana berabero ivi~debei kurita da nuwanuwata ighetawei da bera beroberosi taberaberai da rabobo tatitinaryai. ⁶Ma karako na vonaviyoyovana ke ita~vovotanita, iyamna namada Keriso yavata tarabobo ikovi da iruvotereta. Karako na God kubiine tabiga bubuna, iyamna vonaviyoyovana katamanina na tavoterei ma keta vuna Kanuma Vovokaravina ina rewapanai takivini.

God ina vonaviyoyovana ita berabero idebei.

⁷Nakanani na avi tavonei? God ina vonaviyoyovana na berona bo? Kegha. Ma vonavaghata da vonaviyoyovana ivi~beyeku da berabero na avai. Mikeda vonaviyoyovana ke ita~vona bo, “Ke kuna~kitakiroro” na ikikava atakovi da kitakiroro na bera berona?^g ⁸Ma vonaviyoyovana iberai da berabero ina keta ivoviyaghari na kitakiroro bogii ma bogiiyai nuwanuwakuwai egheghetawetawei. Vonaviyoyovana kegha na berabero ina rewapana kegha. ⁹Rorova na vonaviyoyovana ke atakovi na anotanotai da taku yawayawasiku. Ma vonaviyoyovana akovina aviiya na aku berabero irumatara ma akovi da taku na raboraboboku. ¹⁰Nani vonaviyoyovanina tepanai yawasa ata~panani na kegha, rabobo apanani. ¹¹Ma berabero taraboga ipanani na vonaviyoyovana kamona sisiya bagibagina sago iviia da ivi~beroweku ma ivi~raboboku.^h

¹²Ma vonaviyoyovana na vovokaravina ma kamona sisiya bagibagisi kudubina igirumi na vovokaravisi, maninisi ma biibiisi. ¹³Nakanani na vonaviyoyovana biibiina wavu ina~kavari da ivi~raboboku, bo? Kegha taweyana! Sisiya bagibagina vonaviyoyovana kamona na biibiina ma kegha da berabero nani sisiyina iviia ma iruvovirei da ivi~raboboku. Nakanani itupuwa da berabero kata~kitai ma kata~vogiini. Ma bade ivi~debei kurita da berabero na ibero kirakai.

Berona da biibiina ikawapata.

¹⁴Vonaviyoyovana na biibiina. Ma taku na wawaya pekupekuku da berabero aku yawasa ibadei. ¹⁵Taku ke atakovi da aviyavisina

^g 7:7 Exod 20:17; Deut 5:21   ^h 7:11 Gen 3:13

aberaberai. Bera biibiisi akayokayowei da ata~berai na ke ata~beraberai. Ma bera beroberosi na ke sago aku kayowana tovana ma kegha da aberaberai.ⁱ ¹⁶Berabero aberaberai ma nani kamoni damiku aviiviiya da aberabera berai, tuna imamata da vonaviyoyovana evonavona bubuna. ¹⁷Weni berasi na ke taku mani ata~beraberai. Tuna na berabero nuwanuwaku kamoni emakamakai na tuna edarudaruku da berona aberaberai. ¹⁸Taku na wawayota ma aku rewapana kegha da avi biibiina ata~berai. Akiikiitonatona ma aku kayowana da biibiina ata~berai na ke kovokovoghina. ¹⁹Aku kayowana da biibiina ata~berai na aberabera kawai. Ma berona ke ata~kayokayowei na patana da aberaberai. ²⁰Ma vaghina, ke aku kayowana da berona ata~berai ma kegha da aberaberai na ivi~beyeku da ke taku mani ati~bada meyeku ma berabero gwabikuwai irunuma na tuna ibadeku da berabero aberaberai.

²¹Tuna kubiine apanani da yawasa kana bera da avi biibiina akayokayowei da ata~berai na kegha. Mara nonowa na berona aberaberai. ²²Nuwanuwaku kudubinai na God ina vonaviyoyovana ainuwabiibiyei, ²³ma damiku aviiviiya da vonaviyoyovana bogiyyai ebigabiga tupuwiku kamoni. Aviyavisina anotanotai na nani vonaviyoyovanina berona tupuwiku kamoni evovomiiri da aku nota biibiisi evowavowai. Tuna eberaberiku da berabero ina rewapana ibadeku. ²⁴Avi~kamyuyuwa ghagha. Tupuwa ina kayowana da ini~raboboku ma iyi ini~viteku da ini~yawasiku? ²⁵God aikiikiwei da ita Bada Yesu Keriso ini~viteku.

Taku na vaghina weni nakanani, God ina vonaviyoyovana na aku nota kava evovotani ma tupuwa ina kayowana berona aberaberai da aku yawasa ibadei.

Kanuma Vovokaravina ita yawasa kamoni.

8 ¹Tuna kubiine, karako iyavo kava Yesu Keriso yavata inuwasago na kovogha ke ina~panani, ²iyamna Yesu Keriso tepanai Kanuma Vovokaravina yawasa everevereta ma ina rewapanai ivotaweta. Berabero ma rabobo i rewapana ikutatani na Kanuma Vovokaravina irupamataweta. ³Moses ina vonaviyoyovana ke kovokovoghina da iti~viteta, iyamna tupuwa ina kayowana beroberosi ivi~rewapana kirakai ma tota na tamitamita. Ma God ivi~viteta da Natuna vaghata inuwatawei da ivi~wawayota tota nakanani, ma kegha da tuna na berabero ke ita~berai. Ma ita berabero kubiine Natuna isuwarei da berabero ina rewapana ivovinubai. ⁴God weni berana iberai da tota iyavo kava Kanuma Vovokaravina ibadeta na nota maninisi vonaviyoyovana kamoni kudubina kata~bera yavui ma tupuwa ina kayowana beroberosi

ⁱ 7:15 Gar 5:17

kata~barei. ⁵Iyavo kava tupuwa ina kayowana ibadesi na i nota kudubina na tupuwa ina kayowana beroberosi kava ina~notanotai. Ma iyavo kava Kanuma Vovokaravina ina kayowana i nota ibadei, ti wawayisi na nota maninisi kava ina~notanotai. ⁶Tupuwa ina kayowana beroberosi am nota ini~badei na damona na rabobo kuna~panani. Ma Kanuma Vovokaravina am nota ini~badei na damona na nuwanuba ma yawasa biibiina kuna~panani. ⁷Nakanani na iyavo kava tupuwa ina kayowana beroberosi i nota ibadei na God ikawapatei, iyamna God ina vonaviyoyovana ke ita~vovotekatekei, vonavaghata da ke kovokovoghina. ⁸Ma iyavo kava tupuwa ina kayowana beroberosi ibadesi, ti wawayisi na ke kovokovoghina ina~bera bubuna da God ini~nuwabiibiyisi.

⁹Ma tami na ke nakanani. Iyavo kava God ina Kanuma Vovokaravina gwabimiyai irunuma na inowemi da tupuwa ina kayowana beroberosi ke ita~vivibademi. Ma takovi da iyavo kava Keriso ina Kanuma Vovokaravina gwabisiyai kegha, ti wawayisi na ke Keriso rapenai. ¹⁰Namanaki da tami Keriso rapenai ma kegha da berabero kubiine na tupuwimi ina~rabobo. Ma kanumimi na ke ina~rabobo, iyamna God namada ivonakiiyaragha da tami na ina wawaya maninimi. ¹¹Tami Kanuma Vovokaravina gwabimiyai emakamakai na mara sago God tupuwimi raborabobosi ini~vuni da yawayawasi. Tuna iberai da Yesu Keriso rabobowai ivomiiri ma tami bade Kanumina ina rewapanai ini~yawasimi.^j

¹²Tuna kubiine turaturaku, ita biga da Kanuma Vovokaravina ina kayowanai tamakai ma ke tupuwita ina kayowana beroberosi ini~badeta. ¹³Ma iyavo kava tupuwa ina kayowana beroberosi ibadesi na ina~rabobo. Ma tami iyavo kava Kanuma Vovokaravina ini~bademi na rewapanai ina~veremi da ami bera beroberosi kona~miirikupukuputesi na yawasa makamakii nonowina kona~panani, ¹⁴iyamna iyavo kava God ina Kanuma Vovokaravina ina~vinyinowesi na ti damsi na God natunatuna vaghata. ¹⁵God, Kanuma Vovokaravina iveremi da yabumana ke ina~vowimi bo ini~bademi. Ma Kanumina eberaberita da nota rewapanai God kurina tavonavona bo, “Abba, aku Mamai.”^k ¹⁶God Kanumina na tota kanumita yavata ini~sagosi ma evonavoneta da tota God natunatuna ma nuwanuwata kudubinai takovi da tuna vonavaghata. ¹⁷Tota na God natunatuna kubiine, God ina mura makamakii nonowina ina~vorereghi kurita. Aviyavisina Keriso rapenai na tota bade rapetiyai. Ma ikikava ivi~kamaghiyei na nakanani tikamaghiyei da mara sago kana kadara ku kamona tarui.

Mara damona kana kadara.

¹⁸Anotanotai da karako weni maranai tavovokwarakwara na ke bera ghamana, iyamna mara damonai God kana kadara ku kamona tarui na

j 8:11 1Kor 3:16 k 8:15 Mak 14:36; Gar 4:6

tuna na bera ghamanakina. ¹⁹God dobu ma kunuma kudubina iyamoni ma aviyavisina kamoni itereterei na kudubina nimonimoriyai ebanebanenega da mara sago God ini~debei da iyavo kava na natunatuna vaghata. ²⁰Ma aviyavisina kudubina God iyamoni na ke ti mani i kayowanai ita~kiiviberosi da iti~kiikayokayo. Tuna na God ina kayowanai da nakanani itupuwa. Ma kegha da nani vikiikayokayona kamoni, bera kudubina ekoyakoyagha, iyamna wekarakava na dobu imagura da^l ²¹rabobo ma bowa ibadeta. Ma mara sago God weni nuwapoyisi ini~kovi tuwanonowi. Nani maranai natunatuna ma bera peyarina rabobo ma bowa kamoni ina~votawesi da ina~kiibau ina ku nuwabiibii yawasina. ²²Takovi da mara karenai ipisi da ku karako weni na aviyavisina kudubina God iyamoni na evovokwarakwara nakanani ma wavine vituwa kubiine ita~vivivowavowa na ita~vovokwarakwara. ²³Ma nani kamoni tota vitumaghana damta na bera kudubina yavata taponaponagugu ma tikoyakoyagha. Ma God ina vonakiiyapa bagibagina iterei da aviyavisina ita~vereta na nevana namada ivereta, tuna na Kanuma Vovokaravina. Namanaki da tavovokwarakwara ma kegha da nimonimoriyai tavivi~koyakoyagha da nevana na karakava ina~vereta, ina~yabisita da tota natunatuna, ma tupuwa vusi ina~vereta.^m ²⁴Nota rewapanai tatumatuma da yawasa makamakii nonowina tapanani. Ma wawaya ita~vona bo, “Aku nota rewapanai atumatuma da sawara sago ana~viya bo bera sago ina~tupuwa,” ma sawarina namada gwabinai bo berana namada itupuwa na wawayina isisiya wapawapa. ²⁵Ma aviyavisina ke rapetiyai ma nota rewapanai tatumatuma da tapanani na nuwapikatiyai ma nuwanuwata kudubinai tikoyakoyagha.

²⁶Nakanani ma nuwapoya sinenai tamakamakai na mitamitata ma ke katakovi da ikikava tanipowana God kurina na Kanuma Vovokaravina ini~viteta. Ita nuwapoya avai na God Kanumina kubiita ina~ponagugu, iyamna ke kovokovoghina da notasi kati~sisiyei. ²⁷God wawaya nuwanuwasi iakovi ma bade Kanuma Vovokaravina ina nota iakovi, tuna kubiine maranai Kanumina vitumaghana damta kubiita inowi na God iakovi da aviyavisina evonavonei, iyamna Kanumina na God ina kayowana kava ekivikivini.

²⁸Ma takovi da iyavo kava God kurina inuwaviina na God ina kayowanai ivinesi da rapenai na ti kubiisi avi peyarina etuputupuwa na God ini~vitesi da nani kamoni biibiina ina~panani. ²⁹Wawaya karakava ita~tupuwa na God namada iakovisi ma ivinesi da i yawasa ina~virai da Natuna maghimaghinina. Nakanani iberai da Yesu na iyarokona ma ti damsi na murimurisi. ³⁰God iyavo kava namada ivinesi na ikwaturiyariyesi kurina. Ma ivonakiiyaragha da ti na ina wawaya maninisi. Ma bade ivi~vaghinei da kana kadara ku kamona ina~rui.

^l 8:20 Gen 3:17-19   ^m 8:23 2Kor 5:2-4

God ina nuwaviina.

³¹God weni berasi eberaberai kubiine na ikikava tavona? Tuna kubiita emiimiiri na ke kovokovoghina da wawaya ini~ghaviyeta ma ina~ghegavovorita. ³²God tuna mani Natuna isuwarei kubiita. Tuna kubiine na ke aviyavisina ina~panikowa tovonita. Natuna inuwatawei na ku tepana aviyavisina tekwekwai na ina~vereta. ³³Meni wawayina ina~vomiiri da vitumaghana damta ini~wavuta da tota na berabero wawayita? God tuna mani ivineta ma ivoneta da tota ina wawaya maninita. ³⁴Ke sago wawaya ini~wavuta da ita berabero kubiine na kovogha kata~viia. Yesu Keriso irabobo ma bade ivomiiri da God katagheyana emakamakai, ma kubiita God kurina inowi. ³⁵Keriso ina nuwaviina kurita irakata kirakai da ke sago aviyavisina bo meni wawayina ini~bogebogeta. Nuwapoya tapanani bo wawaya ina~vivitupaketowaneta bo gomara kamona tamakamakai bo kata gara kegha bo iniririmona kamona bo wawaya ina~kiivunuta na weni berasi kudubina ke kovokovoghina da Keriso ina nuwaviina kubiita ini~koviya. ³⁶Giruma katamana evonavona bo,

“Tam kubiim na mara nonowa ere inirimonikai kamakamakai.
Wawaya enotanotai da tokai na sipu nakanani da
ina~kiivunutawekai.”ⁿ

³⁷Namanaki da weni berasi ina~tupuwa kurita, Yesu ina nuwaviina kurita irakata kirakai, tuna kubiine na kudubina taghegavogavovori. ³⁸Vonavaghata akovi da ke rabobo bo yawasa, ke aneya bo kanuma beroberosi i kiikiivavo yavata, ke aviyavisina wekarakava etuputupuwa bo karakava ina~tupuwa, ³⁹ke sago aviyavisina dobu gaburinai bo kiidamowai, bo aviyavisina kudubina God iyamoyamoni na ke kovokovoghina da ina nuwaviina ina~miiripapari da ini~bogebogeta. Ita Bada Yesu Keriso ikune na God ina nuwaviina na rapetiyai vaghata.

God ma Israel damsi.

9 ¹Taku na aviyavisina aisisiyei na vonavaghata, iyamna taku na Keriso rapenai. Nuwanuwaku kamona Kanuma Vovokaravina ibadeku, ma tuna bade evonavoneku da ke ata~vivibero. ²Vonavaghata da taku aku nuwapoya irakata kirakai da weni marana gurigurina nuwanuwaku evisivisi ma etutou. ³Aku nuwapoya na Israel damsi kubiisi, ti na varevaresiku ma aku dam vaghata ma Keriso ibarei. Ma ikikava ita~kayoi da ti kubiisi na taku God itimagiku ma Keriso iti~notawapeku da kaku gawara na aku wawaya ita~viia. ⁴Israel damsi na God tuna mani ivinesi da ina wawaya ma ikwatusi da natunatuna. Ina rewapana ma kana kadara ivi~debei kurisi. Vivaghina makamakiina

ⁿ 8:36 Psa 44:22

yavata iberai ma ina vonaviyoyovana iveresi. Vokavakavara vaghata kana keta ivi~beyesi. Ma ina vonakiiyapa bagibagisi iterei da bera ipeyari ita~berai kubiisi.^o ⁵I kaekiki mau na wawaya avatetesi ma kii dam kamoni na Keriso itupuwa. Keriso tuna na God, ma bera kudubina ibadei. Wawaya kudubita kata~vokavakavara nonowei! Amen.

⁶Taku ke ata~vonavona da God ina vonakiiyapa bagibagina iterei Abraham kurina na ke ina~berai. Israel damsi kamosiyai wawaya viya kava na God ina wawaya. Ma ti kubiisi na nani vonakiiyapina iterei. ⁷Ma Abraham tupurereghina kamosiyai na bade wawaya viya kava na God natunatuna, iyamna Abraham kurina God ivona bo, “Tupurereghim vaghata na natum Aisiki kava gwabinai.”^p ⁸Abraham tupurereghina ipeyari ma ke peyari na God natunatuna. Iyavo kava God ina vonakiiyapa bagibagina kurisi iterei da ti na natunatuna na ti damsi na Abraham tupurereghina vaghata, ⁹iyamna weni nakanani God ivonakiiyapa Abraham kurina. “Marana vaghata ina~nekiibau na ana~vovira kurim. Muriyai da ana~pisi na kawam Sera ini~tuwa da tomowa.”^q

¹⁰Ma bade kana viruwa ana~vonemi. Rebeka ivi~tuwa da wawaya ruwa. Ti na Iso ma Jeikap, ma i mamai na Aisiki, ita kaekiki. ¹¹⁻¹²Muriyai da ita~tupuwakakai na God namada murimurina ivinei da ina vonakiiyapa bagibagina kamoni, tuna kubiine Rebeka kurina ivona bo, “Iyarokona tuna murimurina ina biga kana kavakavara.” Ti na ke sago biibiina bo berona ita~berai da God sago ita~vinei ma sago ita~barei. God ina kayowanai ivinesi ma ke i bera kubiine.^r ¹³Giruma katamana kamoni God ivona bo, “Jeikap akayokayowei, ma Iso na abarei.”^s

¹⁴Ke ikikava tavona. Ke kovokovoghina da kata~vona bo, “God na ke wawaya maninina.” ¹⁵God, Moses kurina ivona bo,

“Aku kayowanai wawaya ana~vinei da ani~kamyuyuwei,
ma aku kayowanai wawaya ana~vinei da ana~nuwaghanei.”^t

¹⁶Tuna kubiine God ina kina kava ina kayowanai da wawaya ini~kamyuyuwei, ke wawaya i biga bo i kayowana kubiine. ¹⁷Giruma katamaninai God kiivavo Pero ivonei bo, “Taku aku kayowanai aberim da kuvi~kiivavo da tam gwabimuwai aku rewapana ani~debei da wawaya ina~kitai, ma kaku vava ina~rakata kirakai da dobu kudubina ina~nunui.”^u ¹⁸Nakanani takovi da God tuna kava ina kayowanai wawaya viya ini~kamyuyuwei ma ini~vitesi, ma bade ina kayowanai wawaya viya ini~nuwabagisi da tinisi ina~kurukuru.

God ina nuwapughu ma ina vikamyuyuwa.

¹⁹Agunai kamomiyai wawaya viya weni sisiyisi ke koni~vaghinei. Koni~ghevira bo, “Nakanani na avi kubiine God ini~wavukai maranai

^o 9:4 Exod 4:22   ^p 9:7 Gen 21:12   ^q 9:9 Gen 18:10   ^r 9:12 Gen 25:23   ^s 9:13 Mal 1:2-3
^t 9:15 Exod 33:19   ^u 9:17 Exod 9:16

kana~vivitinakurukuru? Wawaya i rewapana kegha da ina~vomiiri da God ina kayowana ina~boriya.”²⁰ Tam wawayota ma avi kuyoyoi da God kuna~vonatani? Bayawa ke kovokovoghina da ina~vomiiri da yamona wawayina ina~vonei bo, “Avi kubiine weni nakanani kuyamoniku?”²¹

Iyai bayawa eyamoyamona na tuna kava ibada da nani dowana imanai ikikava ina~ravi. Ina kayowei na dowana sago ma bayawa ruwa ina~ravi, sago vinutavatava kubiine ma sago na ina~kiimumu bubuni ma ina~kirumi da bera ghamaghamasi kava kubiine.

²² Vonavaghata da God nakanani eberaberi. Rewapana gwabinai da maranai wawaya berabero ina~berai na ina nuwapughu ini~debei ma kovogha ina~veresi. Ma bade ina rewapana emakamakai da iyavo kava ivinesi da karakava ina nuwapughu damina ina~viia ma ina~gwaramutusi, ti damsi na wekarakava egegegenuwisi. ²³ God ina rewapana ma kana kadara irakata kirakai na ina kayowana da ini~rurerei da wawaya ina~kitai. Tuna kubiine iyavo kava ivinesi ma enuwanuwaberowesi na nani kamoni kana kadara idebei. Ma evovonaghisi da mara epipisi na kana kadara kamoni yavata ina~makai. ²⁴ Weni kwatuna na ke Jiu damta kava kubiita. Ma bade kupuna damsi kamosiyai wawaya ikwatusi. ²⁵ Hoseya igituma da God ivona bo,

“Rorova dam sago na ke aku wawaya, ma kegha da karako ana~kwatusi

ma ana~vona da ti na aku wawaya.

Rorova na dam sago ke ata~kayokayowesi,

ma karako na ana~vonesi da ti na aku nuwaviina ghamana.”^w

²⁶ Meni dobunai God ivonesi da ‘Tami na ke aku wawaya,’ na nani dobunai ina~vonesi bo, ‘Taku na God makamakii nonowiku ma tami na natunatuku.’^x

²⁷ Ma peroveta Aisaya irumamara da Israel kubiisi ivona bo,

“Namanaki Israel ipeyari da gonugonu kikirai nakanani,

ma kegha da voviyavina kava yawasa Bada gwabinai ina~viia,

²⁸ iyamna mara epipisi da Bada dobu kudubina ini~tupavirei ma yaghiyaghina wawaya kii kovogha ina~veresi da bera ini~tuwanonowi.”^y

²⁹ Rorova mara katamanina Aisaya ivona bo,

“Iyapoma da Bada Rewapana Kirakiina ita wawaya viya Israel damta kamotiyai ivoteresi

da mara muriyai iti~tuwa da tupurereghita.

Mikeda ke ita~voteresi na ikikava Sodom da Gomora kwanatusi igwaramutusi

na nakanani ita~tupuwa kurita.”^z

^v 9:20 Isa 29:16, 45:9   ^w 9:25 Hos 2:23   ^x 9:26 Hos 1:10   ^y 9:27-28 Isa 10:22-23

^z 9:29 Isa 1:9

Israel damsia ke ita~tumaghana.

³⁰Tuna kubiine, ke ikikava tavona. Kupuna damsia ke ita~vivipaparana da God ita~vonesi da ti na ina wawaya maninisi, ma kegha da Keriso ivi~tumaghaneia kubiine na God itinariyesi da ina wawaya maninisi.

³¹Ma Israel damsia ivi~paparana da Moses ina vonaviyoyovana ita~nunuri da i keta ita~maniniya ma God ita~vonesi da ti na ina wawaya maninisi, ma kegha da ibera kavai. ³²Ma avi kubiine na ibera kavai? Iyamna inotai da aviyavisina ti mani iberaberaia na tuna tepanai God ita~yawasisi, ma ke vitumaghana tepanai. Tuna kubiine na 'wakima ivi~gampiirisi.' ³³Giruma katamana weni wakimina ivi~sisiyei,

“Wike kokita, Zayon kamonaia wakima atereterei

da wawaya ina~vivigampiirisi,

wakimina na wawaya, tuna ina~berisi da ina~ririgha.

Ma kegha da iyavo kava nani wakimina ina~vivitumaghaneia na ke meyani da ina~kitatawesi.”^a

10 ¹Varevaresiku, aku kayowana ghamanakina da aku wawaya Israel damsia yawasa makamakii nonowina ita~viiya. Ti kubiisi na God kurina aniponipowana kirakai. ²Kubiisi na avonavona da nuwanuwasi kudubina isabibira da God ita~kivini. Ma kegha da vonavaghata akovina ke ita~vii bubuni da ketana vaghata ikiiyakiri. ³Ti na ke damisi ita~viivii kiimatani da ikikava God wawaya etinariyisi ma evonavonesi da ti na ina wawaya maninisi. Ti mani enotanota meyesi da aviyavisina eberaberaia na tuna ketanai God ita~vona da ti na ina wawaya maninisi. Tuna kubiine God ina keta vaghata na ibarei, ke ita~votekatekei. ⁴Keriso ipisi na Moses ina vonaviyoyovana ivi~kovi tuwanonowi. Karako na iyavo kava Keriso ina~vivitumaghaneia na God ina~vonakiiyaragha da kudubisi na ina wawaya maninisi.

Yawasa makamakii nonowina na peyarita kubiita.

⁵Iyavo kava vonaviyoyovana enununuri da God ita~kayowesi na kubiisi Moses igiruma bo, “Vonaviyoyovana kudubina kuna~nununura yavui na yawasa kuna~panani.”^b ⁶Ma iyavo kava Keriso itumaghaneia da ti na God ina wawaya maninisi na ti damsia na weni nakanani ita~vonem. “Ke kuna~vona bo, ‘Kade wawaya sago ita~ghae ku kunuma’ ” da Keriso ita~rutini itoru, iyamna namada ioru.^c ⁷Ma bade, “Ke kuna~vona bo, ‘Kade wawaya sago itoru ku tanama’ ” da Keriso irabobo ioru na ita~rutini ita~vovira, iyamna namada rabobowai ivovira. ⁸Ma bade Moses igiruma bo, “God vonana namada inekiibau kurimi na kawamiyai koisisiyei ma nuwanuwami kamonaia damina koviiviiya.” Nani vonana

^a 9:33 Isa 28:16   ^b 10:5 Lev 18:5   ^c 10:6-8 Deut 30:12-14

kadimadime i da wawaya iti~tumaghane i na weni. ⁹Iyi tam kawamatarai kuna~vona bo, “Yesu tuna Bada,” ma nuwanuwam kudubinai kuni~tumaghana da Yesu irabobo ma God iberai da rabobowai ivomiiri na God yawasa makamakii nonowina ina~verem. ¹⁰Nuwanuwam kudubinai kuni~tumaghana ma kawamuwai kuni~mamatara na God ina~vonakiiyaragha da tam na ina wawaya maninim ma ini~yawasim. ¹¹Giruma katamana ivona bo, “Iyavo kava i vitumaghana kurina ina~terei na ke meyani da ina~kitatawesi.”^d ¹²Weni sisiyina na wawaya peyarita kubiita, iyamna ke ita~vonavona da Jiu damta na bogiiyai ma kupuna damsi na bogiiyai. God na sago kava ma tuna na kudubita ita Bada. Ma iyavo kava ikwatu kurina na kudubisi ibiibiinisi, ¹³iyamna giruma katamana ivona bo, “Iyavo kava Bada kurina ikwatu na kudubisi ini~yawasisi.”^e

¹⁴Wawaya Bada ke ita~vivitumaghane i na ikikava ini~kwatu kurina? Ma Bada varana ke iti~yane i na bade ikikava da ini~tumaghane i? Ma wawaya ke ita~dima kurisi na ikikava varana ini~yane i ma akovina ina~viia? ¹⁵Ma vitumaghana damsi na dima wawayisi ke ina~vonatawesi ina~kiibau na iyi ina~dima? Giruma katamana ivona bo, “Yonayona vara biibiina ina~viini ina~pisi ma maranai ina~nekiibau na tinuwabiibii kirakiiyei.”^f ¹⁶Ma kegha da ke wawaya peyarisi Israel kamona i God varana biibiina ita~kayowei. Peroveta Aisaya ivona bo, “Bada, sisiya kuverekai kaiyonayone i na ke peyarisi iti~tumaghane i.”^g ¹⁷Weni notasi kubiine yonayona wawayina ini~sisiya kurisi, tuna berana ini~nao ma muriyai Keriso ini~tumaghane i, iyamna yonayona wawayina na Keriso varana biibiina ini~sisiye i.

¹⁸Ma wena aitarakiiyanota, wawaya sisiya ivi~yane i bo kegha? Sisiya da vaghina ivi~yane i. Giruma katamana evonavona bo,

“Gamo didisi dobu kudubina ivi~yane i,
i sisiya ikiibau inae da dobu ku pusirina.”^h

¹⁹Ma bade ani~tarakiiyaname. Israel damsi vara biibiina iyamna iviia bo kegha? Ti na vaghina iviia, ma ibara. Moses ivi~nao, igiruma da God ivona bo,

“Kupuna wawayisi na ke dam vaghata
ma ani~biibiinisi da kona~nuwakapiyesi,
Ti damsi na makiiwapasi ma ani~biibiinisi
da nuwanuwami ina~pughu.”ⁱ

²⁰Ma bade Aisaya ere tepatorana igiruma da God ivona bo,

“Wawaya ke itekwekwiku ma kegha da ipananiku,
wawaya ke ita~vivitarakiiyaneku ma kegha da anekiibau kurisi.”^j

^d 10:11 Isa 28:16   ^e 10:13 Joel 2:32   ^f 10:15 Isa 52:7   ^g 10:16 Isa 53:1   ^h 10:18 Psa 19:4
ⁱ 10:19 Deut 32:21   ^j 10:20 Isa 65:1

²¹Ma Israel kubiisi na ivona bo,
 “Avororona kupom dam tinapotapotasi ma kawakiikiisi kurisi. Ma akoyagha kavisi.”^k

God, Israel dams i vi~kamyuyu wesi.

11 ¹Aku vitarakiyana na weni. God ina wawaya na Israel dams i ma ibaresi bo? Kegha taweyana! Taku na Israel wawaya ma Abraham tupurereghina. Taku na Benjamin kana dam kamoni. Ma God ke ita~bareku.^l ²Mara katamaninai God tuna mani Israel ivinesi da ina wawaya ma ke ita~bares i. Giruma katamana konotai. Israel dams i i bera kubiine na peroveta Elaidiya ina weno God kurina iterei, ivona bo, ³“Bada, am peroperoveta ivi~kiivunuwana ma am suwara kana kapukapuna kemasi ivi~kiirike yana. Ina kiku kava yawayawaku ma ipaparana da taku bade ina~kiivunuku.”^m ⁴Ma God weni nakanani ivonapotei bo, “Kegha. Aku wawaya 7~tausan emakamakai. Ti na ke meyani da kokoitau Beil ita~vokavakavari bo ita~runome tovon i.”ⁿ ⁵Ma karako na bade berana sago, God ina agabiibai irakata da wawaya viya ivineta da tota ina wawaya. ⁶Ina agabiibai kubiine na wawaya evinevinesi ma ke aviyavisina biibiina ti mani ita~berai kubiine. Mikeda i bera kubiine ita~vinesi na tuna ke agabiibai vaghata.

⁷Bera weni nakanani itupuwa. Israel peyarisi keta iekwekwai da God yavata iti~nuwasago ma ibera kavai. God wawaya voviyavina kava ivinesi na ti kava ipanani. Ma viya na God ivivi~kwatu na tinisi ipota.

⁸Ma giruma katamana evonavoneta bo,

“God iberisi da ivi~nuwawapawapisi ma ke kovokovoghina da ina~kita bo ini~yana da God damina ina~viini.

Ma karako ti na patana da nakanani emakamakai.”^o

⁹Ma Kiivavo David ivona bo,

“Ina~kamkampungahamakai ma nani kamoni keberai da ku poka ina~kona meyesi.

Keberai da ini~gampiirisi! Kovogha keveresi.

¹⁰ Matasi kekiipotai da ke ina~kita kiimatana.

Nuwapoya ini~kupu tuwakiiyovu nonowesi.”^p

¹¹Nakanani na ani~tarakiyana bo, “Maranai Jiu dams i vi~gampiirisi na ipeku tuwanonowa bo?” Kegha taweyana! Ma Jiu dams i berabero kubiine, God yawasa makamakii nonowina na kupuna dams i iveresi. Ma iveresi da Jiu dams i ita~kitai da ita~nuwakapiyesi. ¹²Jiu dams i Keriso ibarei kubiine na God ina vibiibiina ghamanakina ikiibau da wawaya peyarisi dobuwai iviia. Jiu dams i ke iti~tumaghana kubiine na God

^k 10:21 Isa 65:2 ^l 11:1 Plp 3:5 ^m 11:3 1Kgs 19:10, 14 ⁿ 11:4 1Kgs 19:18

^o 11:8 Deut 29:4; Isa 29:10 ^p 11:9-10 Psa 69:22-23

kupuna damsi ivi~biibiinisi. Ma maranai Jiu damsi i nota ina~virai ma ti bade ini~tumaghana na dobuwai God ina vibiibiina ina~rakata kirakai.

Kupuna damsi yawasa makamakii nonowina eviiviiya.

¹³Wekarakava na tami kupuna dami kurimi aisisiya. God ivineku da tami kubiimi avi~aposal ma anotai da weni bigana ivereku na iyamna irakata kirakai. ¹⁴Tuna notanai na keta aekwekwai da dam turaku ina~nuwakapiyemi ma ti bade God ini~tumaghanei da ini~yawasisi. ¹⁵Maranai God aku wawaya ibaresi na wawaya kudubisi dobuwai taraboga iveresi da tuna yavata vimakiiberowana ita~voterei ma iti~nuwasago. Ma mara sago God ina~kayowana meyesi, tuna nakanani ma ti na raborabobosi ma nani maranai na ita~yawasame.

¹⁶Mikeda parawa kukapuni ma kunona bedina God kusuwarei na nani parawina kudubina na bade vovokaravina, God rapenai.⁹ Ma mikeda oliv kiina ramramna na God kubiine kuna~vonagubai na bade kiina kudubina ere ragharaghana na vovokaravina, God rapenai. ¹⁷Tami kupuna dami na nakanani ma oliv dipa kiina. Ma Israel na nakanani ma oliv vovonina. Ma God, oliv vovonina raghana itamogai ma oliv dipa raghana iviia da gawarinai ivi~kabai da iyanumapotai da tami nani oliv kiina ramramnai kami vavai koviiiviiya. ¹⁸Tuna kubiine na nani kii ragharaghasi ivi~tamogiiyana da ami taraboga iveremi na ke kona~kitaoruwesi. Ke kona~kayotata, tami na ragha kava. Tami kii ramramna vitana ke kota~kavakavari, kii ramramna tami vitami ekavakavari.

¹⁹Ma mikeda wawaya sago ina~kayotata bo, “Vaghina, ma kegha da raghana sago ivogiitawei na kaku gawara ivoviyaghari.” ²⁰Tuna na vonavaghata. Ma ti na Keriso ke ita~vivitumaghanei kubiine da ivi~vogiiyana, ma tam na am vitumaghana tepanai da nani gawarinai kemakamakai. Tuna kubiine ke kuna~kayotata. Kegha, God kuna~yabumanei. ²¹Jiu damsi na kii ragharaghana vaghata, ma kegha da God ke ita~nuwaghanesi. Ma tam na kupuna wawayim, tuna kubiine ke kuna~notai da ina~nuwaghanem. ²²Kevi~nuwanotanota da God na agabiibai wawayina ma bade wawaya bagibagina. Wawaya God ikawakiikiiyei na ti damsi kurisi nuwanuwana ipughu. Ma tam mara nonowa ina agabiibai kuni~tumaghanei na nani agabiibiina kuna~kita nonowei. Ma mikeda ina agabiibai kuna~barei, tam bade ina~kiiyaraghatawem. ²³Ma mikeda Jiu damsi vitumaghana ini~karei na God ku kiina raghana ini~kaba meyesi, iyamna tuna kovokovoghina

---

⁹ 11:16 Weni miibiina kamonai parawa bedina na Israel damsi i kaekiki mau, ti na God ina wawaya. Ma mara sago Israel kudubisi God ini~tumaghanei, ti na nakanani ma nani parawina kudubina. Num 15:17-21

da ina~tere meyesi kii ku gawara. ²⁴Tam kupuna wawayim na nakanani ma oliv dipa raghana ita~kiiyaraghatawei, ma kata~notai da ke kovokovoghina da ku oliv vovonina iti~kabim ma kegha da God iberai kubiim. Ma Jiu damsi na nakanani ma oliv vovonina ragharaghana, tuna kubiine na itekateka kirakai da God ku kiina ini~kaba meyesi.

God kudubita ini~kamyuyuweta.

²⁵Varevaresiku, akayokayowei da vonavaghata gavugavuna na ani~debei kurimi da ke kona~nota meyemi da tami nakanani ma nuwanuwagiurimi. Vonavaghata na weni, Israel damsi i vitinakurukuru mara sago ina~voterei. God iakovi da kupuna damsi ruvana viya ekayokayowei da ina ku vikiivavona ina~ruai. Ikoyakoyagha da nani ruvana ini~tumaghana yavu ma muriyai da Israel ini~yawasisi. ²⁶Giruma katamana evonavoneta da Israel kudubina weni nakanani yawasa ina~panani.

“Viviyawa wawayina Zayon kamoni ina~vomiiri,
da Jeikap tupurereghina ina~tinaviresi da bera didibarisi
ina~voterei.”^r

²⁷Aku vivaghina makamakiina ti yavata kana~berai
da i berabero kudubina ana~pupunatawei.”^s

²⁸Jiu damsi Keriso varana biibiina ibarei, tuna kubiine na God yavata ivi~ghavighaviyana da tami kupuna dami ami taraboga iveremi. Ma God namada ivovinesi da ina wawaya ma patana da ekayokayowesi, iyamna i kaekiki mau yavata mara katamaninai vivaghina makamakiina iberai. ²⁹Ina kayowanai wawaya evinevinesi ma ibiibiinisi na ke meyani da ina nota ina~virai. ³⁰⁻³¹Rorova tami kupuna dami na God kovivi~kawakiikiyei. Ma bade ina wawaya vaghata, Jiu damsi ikawakiikiyei, tuna kubiine God ivoteresi da tami ikamyuyuwemi. Bade berana maghimaghinina ina~tupuwa. Ikikava God ikamyuyuwemi na bade nakanani Jiu damsi ini~kamyuyuwesi. ³²Wawaya kudubina God ikawakiikiyei. Tuna kubiine ivi~vaghinei da i berabero ekukutatanisi. Nakanani eberaberai da karakava ini~kamyuyuwesi ma ku biibiina ina~teresi.

God tavokavakavari.

³³God ina biibiina irakata kirakai. Ina mura ma akova ma nuwagiura ine kirakai da ke kovokovoghina da kata~ruvai. Ina nota irakata kirakai da ighekuoweta. Ma ina bera tanota kavakavai.^t

³⁴“Ke sago iyai Bada ina nota itakovi.
Ke sago iyai ina~vomiiri da God ina~giuvibeyebeyei.”^u

^r 11:26 Isa 59:20   ^s 11:27 Jer 31:33-34   ^t 11:33 Isa 55:8   ^u 11:34 Isa 40:13

35 Ke aviyavisina God kata~vere tovoni
da tuna ita~notai da kana tupi ita~kovoghi.”v

36 Bera kudubina imanai itupuwa ma bera kudubina ima tepanai emakamakai ma bera kudubina rapenai. Tuna kubiine mara nonowa tighegheni ma tavokavakavari da kana kadara ina~rakata. Amen.”w

Tavere meyeta God kurina.

12 ¹Tuna kubiine, turaturaku, God ivi~kamyuyuweta notanai na aku kayowana ghamana da mara nonowa kona~vere meyemi God kurina da tami nakanani ma suwara yawayawana ma vovokaravina da ini~nuwabiibiyemi. Nakanani kona~berai na tuna na ami vokavakavara vaghata God kurina. ²Ke kona~berai da dobu yawasina manamina ina~ravimi. Ma ami yawasa kudubina God ku imana koterei da nuwanuwami ma ami nota ina~virai ma ini~vunimi. Nakanani kona~berai na God ina kayowana avai na damina kona~viiya, ma konakovi da aviyavisina na biibiina ma kiimatanina da God ini~nuwabiibiyei.

³God ina agabiibai ivereku, tuna kubiine na peyarimi avonavonemi da ke kona~kayotata da koni~gheghena kirakiiyemi. Kovi~nuwanotanota kiimatana da tami ikikava wawayimi ma tami sago sago duma vitumaghana God gwabinai koviiya na nani ruvanai komakai. ⁴Wawaya tupuwina na sago kava ma kamonai na biga bogii ma bogiiyai eberaberi. (Tinina ina biga da ini~yana, matana ina biga da ina~kita, ma kaena ina biga da ina~baba.)^x ⁵Maghimaghighina tota iyavo kava Keriso yavata tavi~kiikaputa da sago ma ita biga na bogii ma bogiiyai. Tavi~kabakabita da nakanani ma tupuwa sago kava. Tami na taku rapekuwai ma taku na tami rapemiyai. ⁶God ina agabiibai irakata da kata puyo bogii ma bogiiyai ivereta na nununai ina biga taberai. Mikeda kata puyo da tota na peroperoveta da sisiya God gwabinai taviiya ma tidebei, na vaghina da ita vitumaghana tepanai taberai.^y ⁷Mikeda tota vovobigabigata na vaghina da tabiga. Ma mikeda tota na vibeyebeyena wawayita na vaghina da tibeyebeyena. ⁸Ma mikeda kiipepa wawayita na vaghina da wawaya takiiepisi. Ma mikeda tota verevereyanita na vaghina da taverena kiimatana da wawaya tivitesi. Ma mikeda tota vibadana taviiya na vaghina da nuwanuwata kudubinai tibada bubuna. Ma mikeda tota agabiibai wawayita da wawaya tikamyuyuwesi na vaghina da nuwabiibiyai tivitesi.

⁹Wawaya kurisi koinuwaviina na ke nuwatepamiyai kona~berai. Berona kobarakamtawei ma biibiina kava kovokikini. ¹⁰Keresiyana turaturami yavata kovi~nuwaviinavivirana. Ma nuwanuwami esabibira da mara nonowa turaturami kona~vopepetisi. ¹¹Ke kona~kayobara ma

v 11:35 Job 41:11 w 11:36 1Kor 8:6 x 12:4-5 1Kor 12:12 y 12:6-8 1Kor 12:4-11

kona~vovokwayokwayo. Keresiyana yawasina kamonai kovi~patutu kirakai ma Bada ina biga koberai. ¹²Nota rewapanai kotumatuma na mara nonowa nuwabiibiyai kona~makai. Ma ami vokwarakwara kamonai na nuwanuwami nubanai kovi~koyakoyagha da ami nuwapoya ina~kovi. Ma nipowana kava kovovibagiya. ¹³Keresiyana turaturami aviyavisina gwabisiyai kegha na kovi~vitesi. Ma ami matuketa kovotawe wawaya numanumatayisi kurisi.

¹⁴Wawaya ina~vivitupaketowanemi na ke konimagisi, God kurina kovi~nowi da ini~biibiinisi.^z ¹⁵Wawaya ina~vivinuwabiibai na kovi~nuwabiibiiviyesi. Wawaya tutou ina~gheyei na kotuviiviyesi. ¹⁶Wawaya kudubina yavata nuwanubiyai komakai bubuna. Ke makiigheghae koni~paparanei, kotereoruwe meyemi da tami vovobigabiga. Ke kona~notai da tami ami akova irakata, ke wawaya viya nakanani.^a

¹⁷Wawaya berona ina~berai kurimi na ke beronai kona~verepotei. Aviyavisina wawaya kudubisi enotanotai da biibiina na tuna kava koberai. ¹⁸Tami sago sago дума ami biga da vikawapata kamomiyai kovovinubai, kobera tovoni da wawaya kudubina yavata nuwanubiyai kona~makai. ¹⁹Turaturaku, ke meyani da kami biwa kona~viya. Kovoterei da karakava God kovogha ina~veresi da bera ina~mumui. Giruma katamana kamonai ivona bo, “Taku Bada avonavona da kovogha na taku ana~verei, kami biwa na taku ana~viya.”^b ²⁰Ma tami na “kami ghaviya vitonara ina~karai na kovi~kani, kaiyona ina~rugavovori na okowa koverei inuma. Weni berona kona~berai na ininimaya kirakai.”^c ²¹Wawaya berona ina~berai kurimi na ke koni~vaghinei da ina berona ina~berimi da tami bade berona kona~berai. Ma biibiina kavakava kona~beraberai da berona kona~ghegavovori.

Ita babada tavotekatekesi.

13 ¹Kudubita ita babada tavotekateka bubunisi, iyamna God ivi~vaghinei da wawayisi ivi~bada. Iyavo kava karako ivi~badamakai na God nani ku gawarina iteresi. ²Tuna kubiine, meni wawayina bada sago ini~gheviraivirai na God ina kayowana ikawakiikiyei. Nani wawayina igheviraivira na tuna kovogha ina~viya. ³Ma iyavo kava bera biibiisi eberaberai na i nuwapoya kegha da babada ita~yabumanesi. Ma iyavo kava bera beroberosi eberaberai na ti damsi na babada ita~yabumanesi. Kokayokayowei da babadisi ke kona~yabumanesi na vaghina, bera biibiisi kava koberai da ini~gheghenimi. ⁴Babada na God kubiine ebigabiga da tami ami yawasa ini~biibiini. Ma bera beroberosi kona~beraberai na kota~yabumanesi, iyamna i biga iviia da kovogha ina~veremi. Tami iyavo

^z 12:14 Mat 5:44; Luk 6:28   ^a 12:16 Prov 3:7   ^b 12:19 Deut 32:35   ^c 12:20 Prov 25:21-22

kava berona kona~berai na God nuwanuwana ina~pughu kurimi. Ma tuna epayanina na nani babadisi kovogha ina~veremi. ⁵Tuna kubiine na bera ghamana da babada kovotekatekesi. Ke kovogha yabumanina kava kubiine ma koakovi da votekateka na bera maninina kubiine na kona~votekateka.

⁶Weni notasiyai na bade ami teks kovi~miiyei, iyamna ami babada na God ina bigabiga da mara nonowa vibadana bigana eberaberai kubiimi. ⁴
⁷Tuna kubiine ami biga da ami teks ruvana etereterei na koni~miiyei. Ma bade ami biga da kona~vokuwayisi ma kona~vopepetisi.

Ita biga da tinuwaviina.

⁸Koberai da ke sago iyai gwabinai kami tupi ina~makai. Ma kami tupi sago kava na weni, kwinam yavata mara nonowa koni~nuwaviina. Nani tupina na ami biga da kona~beraberai da ami ku damona. Meni wawayina kwinana kurina ini~nuwaviina na tuna wawayina na Moses ina vonaviyoyovana kudubina enununura bubuni. ⁹Ina vonaviyoyovana evonavona bo, “Vipekana wapawapa kegha, kiivunuwa kegha, yapi kegha, kitakiroro kegha.” Nani vonaviyoyovanina kamonai sisiya bagibagisi ipeyari kirakai ma kegha da sisiya bagibagina sago kava na iyamsi kudubina ikiikokoni. Sisiyina na weni. “Ikikava kinuwaviina meyem na bade nakanani kwinam nuwanuwana keviya.”^e ¹⁰Wawaya nuwanuwana kona~viiya na ke kovokovoghina da kona~kiiviberoi. Tuna kubiine wawaya nuwanuwana kona~viiya na Moses ina vonaviyoyovana kudubina kona~nunura bubuni.

¹¹Kovi~nuwaviina, iyamna namada koakovi da mara itupo. Marana inekiibau da kena kovoterei ma kovomiiri, iyamna mara namada iututanita da Keriso ina~vovira ku dobu ma ini~yawasita. ¹²Didibara namada erurutereterei, gisina kava da mara ini~kwata na Keriso ina~nekiibau. Tuna kubiine tavovunagha meyeta da didibara berasi wekarakava tavoterei ma yasegana berasi kava taberai. ¹³Yawasa kiimatana tavotani, iyamna tota yasegana wawayita. Tuna kubiine uma neghanegha, vipekana wapawapa, nuwakapi ma vikawapata tavoterei. ¹⁴Tupuwimi ina kayowana beroberosi na komiirikuputei. Ma kovovunagha meyemi da ami yawasa na Bada Yesu Keriso maghimaghighina. Tuna nakanani ma gara berona kota~votawei ma gara vuna ma biibiina kota~kotei.

Keresiyana turaturami ke koni~tupaviresi.

14 ¹Namanaki kwinami ina vitumaghana imitamita, kotinariyai ma kovi~kiikiwei. Ma Keresiyana yawasina kamonai bera gisigisi kubiine na ke kona~tupavimanininiya.^f ²Wawaya sago ina vitumaghanai na ekamkam wapawapa, ma wawaya sago na

^d 13:6-7 Mat 22:21; Mak 12:17; Luk 20:25   ^e 13:9 Exod 20:13-15, 17; Deut 5:17-19, 21; Lev 19:18   ^f 14:1-6 Kol 2:16

ina vitumaghana igisi na vavai kavakava ekamkam. ³Wawaya kam wapawapana ke kwinana vavi kava ekamkam na ina~kitavigiugiuiwei. Ma tam vavi kava kekamkam na kwinam kam wapawapana ke kuna~vonei da tuna berabero eberabera, iyamna namada God itinariyai kurina da ina wawaya. ⁴Tam avi kuyoyoi da God ina vovobigabiga sago kuti~tupavirei? Tuna mani ina Bada ina~vonei da ibera bubuni bo ibera beroi. Ma bade ina Bada ini~vitei da ina~miirikikina.

⁵Wawaya sago tuna enotanotai da mara peyarina kamoni na mara sago kava na vovokaravina, ke mara viya nakanani. Ma wawaya sago enotanotai da mara peyarina na vovokaravisi. Wawaya sago sago duma kata~notai da avi notana God everevereta na tuna kava kata~kivini. Wawaya sago tuna enotanotai da mara viya na vovokaravisi God ku matana, ma mara viya na kegha. Ma wawaya sago ke nakanani ita~notanotai, tuna kurina mara peyarina na sago. Wawaya sago sago duma kata~notai da avi notana God everevereta na tuna kava kata~kivini. ⁶Iyi ina nota da mara sago na tuna mara vovokaravina na vaghina, iyamna nani maranai na Bada kurina evovokavakavara. Ma iyi God ini~kiikiuiwei ma ina~kam wapawapa na Bada ivaghinei da ekamkam. Ma iyi isiya na bade vaghina, iyamna Bada God kubiine eberabera na nani kamoni God ikiikiuiwei. ⁷Ita yawasa dobuwai na ke tota mani ita kayowana kubiine kata~makamakai. Ma ita rabobo na ke tota mani ita kayowana kubiine tarabobo. ⁸⁻⁹Tamakamakai na Bada kubiine tamamakakai. Ma tarabobo na bade Bada kubiine tarabobo, iyamna Keriso irabobo ma bade ivomiiri da tuna wawaya raborabobosi ma yawayawasisi i Bada. Yawayawata bo raborabobota ma tota na Bada rapenai. ¹⁰Tuna kubiine turaturami ke koni~tupaviresi ma ke kona~kitavigiugiuiwesi. Kudubita na God maghinonai tamiiri da tuna ini~tupavireta.^g ¹¹Peroveta Aisaya igituma da,

Bada ivona bo, “Taku God yawayawaku ma makamakii nonowiku, na wawaya kudubisi maghinokuwai ini~tuwaporeruruwana ma kudubisi debiiyai ini~mamatara da taku God.”^h

¹²Nani maranai tota sago sago duma kudubita aviyavisina peyarina tabera ma avi kubiine tabera na God kurina timamatarei.

Varesim ke kuna~terekirai.

¹³Tuna kubiine na viwuvuvirana tavoterei. Ma notarewapanina taviya da ke sago avi berana tabera da turaturata taterekirisi da ku berabero ina~kayopeku. ¹⁴Taku na Yesu Keriso rapenai, tuna kubiine na ina rewapanai vonavaghata akovi da ke sago avi vavina bo siyana na berona God ku matana. Ma wawaya sago itumaghana da vavai bo siya

^g 14:10 2Kor 5:10   ^h 14:11 Isa 45:23

sago na God ke iti~vaghinei na vaghina, tuna kurina nani siyana bo nani vavina na berona na ke ina~kani. ¹⁵Ma siyana sago tam kuna~kani ma kwinam ina~kitim ma ina~notai da nani siyana kanina na berabero God ku matana, na tam kubera beroi da kwinam nuwapoya kuverei. Tuna ke nuwaviina ketana kuta~kivikivini. Keriso irabobo kwinam kubiine. Ma ke kuna~kam wapawapa da ina yawasa kuni~beroi. ¹⁶Aviyavisina kenotanotai da bera biibiina ma kwinam enotanotai da bera berona na kevoterei da wawaya ke ini~wavum da bera berona keberaberei. ¹⁷God ina vikiivavona kamoni na kam ma uma na ke bera ghamaghamasi. Bera ghamaghamasi ina vikiivavona kamoni na yawasa maninina ma nuwanuba ma nuwabiibai. Ma weni berasi na Kanuma Vovokaravina everevereta. ¹⁸Tuna kubiine iyavo kava Keriso kovovotekatekei da weni berasi ami yawasa kamoni emakamakai na God ini~nuwabiibiiyemi. Ma wawaya bade ina~kitimi ma ini~gheghenimi.

¹⁹Tuna kubiine, iyavo kava titumaghana na ita nota tatere bubuni da tinuwasago ma nuwanubiiyai tamakai. Ma tivowaguvivirana da ita vitumaghana ini~rewapana. ²⁰Ke kuna~berai da am kam wapawapa kubiine na aviyavisina God eberaberei kwinam ina yawasa kamoni na kuni~beroi. Vavai ma siya kudubina na biibiina God ku matana. Ma mikedda vavai ma siya kuta~kani ma kwinam ita~kitim ma ita~notai da berabero keberaberei ma iti~bonebonem da tuna bade ita~kani na tam, kubera beroi da kwinam kuvi~gampiiri da ipeku. ²¹Ibiibai da kwinam matanai siya ke kuna~kani bo okowa bagibagina ke kunumai. Ma bade aviyavisina kava kuta~berai da kwinam berabero ita~berai na peyarina kevoterei da ina vitumaghana ke kuni~beroi da ina~peku. ²²Weni berasi kamoni aviyavisina kitumaghanei na keberai da God kava inakovi. Meni wawayina inakovi da bera sago na bera maninina God ku matana ma maranai ina~berai da ke sago notaragharagha gwabinai, tuna wawayina na God ini~biibiini. ²³Meni wawayina inotarua da vavai bo siya sago na ita~kani bo kegha ma ikani na ina notaragharagha kubiine God ku matana berabero iberai, iyamna ina bera na ke vitumaghana tepanai. Ma vaghina, aviyavisina kudubina taberaberei ma ke ita vitumaghana tepanai kata~beraberei, tuna na berabero.

Am kayowana kevoterei da kwinam mitamitana kuni~vitei.

15 ¹Tota iyavo kava ita vitumaghana irakata na turaturata mitamitasi kii neyai tanae. Ke taberai da tota mani ita nuwabiibii kava tekwai. ²Vitumaghana wawayita tota sago sago duma turaturata takiiepepisi da i vitumaghana ina~rakata. ³Keriso dobuwai imakai na ke tuna mani ina nuwabiibii kubiine ita~makai. Ma giruma katamana kamoni ivona bo, “Wawaya iavaberowem na taku bade iavaberoweku.”ⁱ

ⁱ 15:3 Psa 69:9

⁴Giruma katamaninai aviyavisina kudubina igirugirumi na vibeyebeyeta kubiine. Igiruma da ina~kiiepepita ma ini~viteta da tamiirikikina, nota rewapanai tatumatuma da God ina vonakiiyapa bagibagina iterei na ina~berai kubiita. ⁵God ekiikiiepepita ma iviteta da tamiimiirikikina. Ma kurina ainowi da ina~berimi da koni~nuwasago ma kona~makii bubuna, da Yesu Keriso ina yawasa kona~kivini. ⁶Koni~nuwasago na kovokovoghina da peyarimi koni~sagomi ma kawamatarai God kona~vokavari da sago, iyamna tuna ita Bada Yesu Keriso ina Mamai.

God varana biibiina kupuna damsi kubiisi.

⁷Ikikava Keriso ekayokayoweta, nakanani Keresiyana turaturami kona~kayowesi da vokavara God kurina ina~rakata. ⁸Avonavonavinotimi da Keriso ipisi na itereoruwe meyei da Jiu damsi kubiisi ita~biga. Ivi~debei da God na wawaya maninina, iyamna ikikava i kaekiki mau kurisi vonakiiyapa bagibagina iterei na iberai. ⁹Ma bade ivi~debei kupuna damsi kurisi da God kana kadara ita~vokavakavari ina vikamyuyuwa kubiine. Giruma katamana evonavona bo,

“Kupuna damsi kamosiyai ani~gheghenim,
ma ana~tavora da kam vava ana~vokavakavari.”^j

¹⁰Ma bade evonavona bo,

“Kupuna dami na God ina wawaya yavata kovi~nuwabiibai.”^k

¹¹Ma bade ivoname,

“Kupuna dami kudubimi Bada kovokavakavari,
dam kudubimi dobuwai kovi~ghegheni.”^l

¹²Ma bade Aisaya igiruma bo,

“Wawaya sago Jesi tupurereghina kamosiyai ina~vokiibuwei,
ina~vomiiri da dam kudubina ini~badesi.

Ma kupuna damsi wawayina ini~tumaghanei.”^m

¹³God gwabinai vitumaghana taviiviiya. Ma tuna kurina ainowi da ami vitumaghana kubiine na ina~berimi da nuwabiibai nuwanuwami ini~tupoi ma nuwanubiiyai kona~makai. Ma Kanuma Vovokaravina ina rewapanai ami vitumaghana ina~rakata kirakai.

Avi kubiine Pol sisiya rewapanina igirumi.

¹⁴Turaturaku, akovi da tami wawaya biibiimi ma akakovimi ma kovokovoghimi da tami mani koni~beyebyenavivirana. ¹⁵Sisiya rewapanisi namada avonemi na bade weni girumina kamona aiakova meyemi da sisiyisi ke nuwanuwami ina~wapa. Ke ata~vivinimaya da weni nakanani agirugiruma. Weni bigana na God ivereku ma tuna ina agabiibai kuriku irakata kirakai. ¹⁶Tuna kubiine ivineku da taku

^j 15:9 2Sam 22:50; Psa 18:49   ^k 15:10 Deut 32:43   ^l 15:11 Psa 117:1   ^m 15:12 Isa 11:10

Yesu Keriso ina vovobigabiga da kupuna damsi kubiisi ata~biga. Iki kava taparoro babadisi esuwasuwara God kurina na taku bade aku biga na nakanani. God varana biibiina adimadime da kupuna damsi ina~vere meyesi da ti na nakanani ma suwara God kurina. Ma Kanuma Vovokaravina ina~vovivirisi da ti na God ina wawaya vovokaravisi. ¹⁷Tuna kubiine ainuwabiibii kirakai da Yesu Keriso tepanai na God kubiine abigabiga. ¹⁸Bera sago kava ani~sisiyei, tuna ikikava Keriso ina rewapanai sisiya avi~sisiyei ma bera aberai da kupuna damsi nuwanuwasi atinavirei God kurina da ivotekatekei. ¹⁹Kanuma Vovokaravina ina rewapanai na matakira ma bera ghamaghamasi aberai. Jerusalem akiibutawei na kwanatu kudubisi ane yavui da ku Iririkam dobuna. Ma aku baba kamoni na Keriso varana biibiina avi~sisiya yavui. ²⁰Aku kayowana ghamana da wawaya ke meyani da Keriso varana biibiina iti~yane da ti damsi kamosiyai ata~dima, iyamna ke aku kayowana da wawaya sago namada kowora irutonai ma tepanai ata~vowa. ²¹Giruma katamana evonavona bo,
 “Iyavo kava ke meyani da varana ita~karaveresi na ti damsi na vonavaghata ina~kitai,
 ma iyavo kava sisiyina ke ita~viviyane da inakovi.”ⁿ

Pol ita~numataya ku Rome.

²²Weni bigasi ivivi~tinaviravireku na mara ipeyari kitami avonei ma ke ata~pisi kurimi.^o ²³Ma wekarakava na weni dobusiyai na aku biga avi~koviya. Ma madegha nununai akayokayowei da ata~numataya kurimi da ata~kitimi ma aberabera kawai, ²⁴ma karako na anotanotai da vaghina. Aku kayowana da ana~nenae ku Spain dobuna na ana~ru da ana~kitimi. Ma nawaravi ruwa nakanani tamakai da tinuwabiibai ma nani murinai koni~tamiineku da nake ana~nae. ²⁵Ma ke wekarakava. Kunona ana~ghae ku Jerusalem da vitumaghana damsi ana~rugenarisi.^p ²⁶God ina wawaya Masedoniya da Akeya kamoni nuwanuwasi kudubinai iverena da vitumaghana damsi moyamoyakisi Jerusalem kamoni kubiisi. ²⁷Ti mani i kayowanai na ere nuwabiibiisi iverena. Ma kii tupi da vitumaghana damsi Jerusalem kamoni ini~vitesi, iyamna kanuma ina ku nevanewa na Jiu damsi tepasiyai na God ivi~biibiinisi. Ma kovoghina na bade tupuwa ina ku nevanewa i verena ina~vonatawei Jiu damsi kurisi da ini~vitesi.^q ²⁸Weni verenina ku imaku iterei na kudubina ani~damani Jerusalem damsi kurisi na aku biga turina. Nani murinai na ana~vomiiri ku Spain na aku baba kamoni na ana~ru kurimi da ana~kitimi. ²⁹Maranai ana~pisi kurimi na akovi da Keriso ina vibiibiina ghamana damina taviya.

ⁿ 15:21 Isa 52:15   ^o 15:22 Rom 1:13   ^p 15:25-26 1Kor 16:1-4   ^q 15:27 1Kor 9:11

³⁰Varevaresiku, Kanuma Vovokaravina ina nuwaviinai ma bade ita Bada Yesu Keriso avanai avonavonemi da aku kayowana ghamana da nuwanuwami kudubinai kona~nipowanaviiviyeku da God ini~viteku. ³¹Konipowana kirakai da God ini~tarapaparaneku da wawaya ke vivitumaghanisi Judiya dobuna kamoni ke ina~kiiviberoku. Ma konipowana da vitumaghana damsi Jerusalem kamoni na aviyavisina ana~kavaraneyei kurisi na ini~nuwabiibiyei. ³²Konipowana da weni berasi ina~verau bubuna ma God ina~kayowei na nuwabiibiyai ana~pisi kurimi. Ma tamakiipatapata da nuwanuba ana~viya ma ani~yakam bubuna. ³³God nuwanuba everevereta ma ainowi kurina da peyarmi gwabimiyai ina~makai. Amen.

Pol vikiikiwa ivonatawei.

16 ¹Aku kayowana da ani~akovimi da novuta Pibi na wavine biibiina. Tuna na vitumaghana damsi Senkiriya kwanatunai kubiisi ebigabiga bubuna. ²Vitumaghana damta na tikitavivirana, tuna kubiine ainowi kurimi da novuta Bada avanai kovi~kiikiwei ma korutini ami ku numa. Ma aviyavisina ina~kayokayowei na kovi~vitei, iyamna ita wawaya ipeyari ikoyagha bubunisi ma taku yavata nakanani ikoyaghiku.

³Piriser da Akwila aikiikiwesi. Ivi~ruwa na Yesu Keriso kubiine kabiga patapata,^r ⁴ma ti damsi ivere meyesi da berona imiiripotei kubiiku ma ivi~yawasiku da taku karako weni nakanani. Ke taku kava ata~vivinuwabiibai da ivi~yawasiku ma bade vitumaghana wawayisi kupuna damsi kamosiyai yavata inuwabiibiyesi. ⁵Vitumaghana damsi mara nonowa Piriser da Akwila i ku numa ikiidaburana vokavakavara kubiine na ti yavata aikiikiwesi.

Ma Eisiya dobuna ina parata kamoni Epenetas ivi~nao Keriso ivi~tumaghanei ma tuna yavata aikiikiwei, tuna na aku tomo biibiina. ⁶Ma Meri yavata aikiikiwei, tuna kubiimi ibiga kirakai. ⁷Dam turaturaku Andronikas da Jiunias yavata aikiikiwesi. Ti yavata ku gabura iterekai da kamakii patapata. Ma aposol ti damsi na iakova bubunisi, ti na ivi~Keresiyana yaghina ma taku murisiyai.

⁸Aku tomo Ampiriyatas yavata aikiikiwei, Bada avanai kavi~nuwaviinana. ⁹Kwinaku biibiina Sitakis ma aku tomo Ubanus tuna Keriso kubiine kabiga patapata na ivi~ruwa yavata aikiikiwesi. ¹⁰Apeles yavata aikiikiwei, tuna nuwapoya kamoni ma patana da Keriso ivi~tumaghanei da imiirikikina. Ma Aristobulas ina rakaraka yavata kudubisi aikiikiwesi. ¹¹Ma Herodiyon yavata aikiikiwei, tuna ma taku na kakii dam sago. Ma Keresiyana damsi Nasisas gwabinai na bade aikiikiwesi.

---

^r 16:3 Apos 18:2

¹²Tripena ma Triposa ti ivi~ruwa Bada kubiine ebigabiga bubuna na aikiikiwesi. Ma bade aku wavine biibiina Pesis, tuna biga ghamana Bada kubiine eberabera na tuna yavata aikiikiwei. ¹³Ma Rupas yavata aikiikiwei, tuna Bada ivinei da ina bigabiga. Ma bade ina maduwa aikiikiwei, tuna nakanani ma aku maduwa vaghata.^s ¹⁴Turaturata Asinkritas, Pelegon, Hemes, Patrobasi, Hemas ma Keresiyana varevaresita yavata emakamakai na kudubisi aikiikiwesi. ¹⁵Ma Pilologas da Jiuriya ma bade Neriya novuna yavata ma Orimpas, ma vitumaghana damsi gwabisiyai na kudubisi aikiikiwesi.

¹⁶Kamomiyai kovi~kiikiwavivirana. Weni dobunai vitumaghana damsi i kwanatu ma i ekalesiya bogii ma bogiyyai na peyarisi i vikiikiwa evonavonatawei kurimi.

Sisiya turina.

¹⁷Turaturaku, aku sisiya bagibagina atereterei kurimi na weni. Kokitaruvimi, iyamna vibeyebeyena vaghata koviiya ma kamomiyai wawaya viya vibeyebeyena vibero eberabera da koitaghegheyana. Ti na iketagudugudu da kamomiyai wawaya viya i vitumaghana ina~voterei. Koveruvuvuresi. ¹⁸Iyavo kava nani berasi eberabera na ke ita Bada Keriso ita~bigebigei, ti mani i kayowanai eberabera. Sisiya kiikiimatanisi eberabera, ikaetina da wawaya ke notamagura gwabisiyai na i nota evowavowai. ¹⁹Kerisyana peyarisi iakovi da Yesu varana biibiina kovovokikini, tuna kubiine ainuwabiibii kirakiiyemi. Aku kayowana da kona~nuwagiura kiimatana da biibiina kavakava kona~berai, ma nuwanuwami yagharina kavakava da ke sago berabero notasi gwabimiyai. ²⁰God nuwanuba everevereta na ke mara gurina ma ina rewapanai Seitan ina~ghegavovori ma ku kae gaburimi ina~terei.

Ainowi Bada Yesu kurina da ina agabiibai gwabimiyai ina~makai.

²¹Ita tomo Timoti weni dobunai yavata kabigabiga na tuna ikiikiwemi. Ma Lusiyas, Jeison, da Sosipata bade ikiikiwemi. Ti ma taku kakii dam na sago.^t

²²Ma taku Tetiyas, aviyavisina Pol isisiyei na agirugirumi, taku bade kudubimi aikiikiwemi.

²³Ma bade Gayas ikiikiwemi ma taku Pol na gwabinai amakamakai. Ma Keresiyana peyarisi mara nonowa ikiidaburana ina ku numa. Weni kwanatuna badana ghamana Erastas tuna kwanatu kana mani kana koyakoyagha, ma bade kwinata Kwatas na ivi~ruwa ikiikiwemi."^u

²⁴(-)^v

^s 16:13 Mak 15:21   ^t 16:21 Apos 16:1   ^u 16:23 Apos 19:29; 1Kor 1:14; 2Tim 4:20

^v 16:24 Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 24 ke ita~terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: 'Ita Bada Yesu Keriso ina agabiibai gwabimiyai ina~makii nonowa. Amen.'

Pol nipowanai ma vokavarai igudui.

²⁵Kudubita God tavokavakavari! Yesu Keriso varana biibiina adimadime i na tuna sisiyina kubiine God ina~berimi da kona~miirikikina. Weni varana na vonavaghata ma namadani kava gavugavunai imakamakai. ²⁶Ma karako ikikava peroperoveta ivi~sisiyei i giruma kamonai na God ku debadebana iterekiibuwei. Ma dam ma dam nuwanuwasi itinavirei da nani sisiyina gavugavuna itakovi, iyamna God makamakii nonowina sisiya bagibagina iterei da nakanani ita~tupuwa da kupuna dams i kudubisi iti~tumaghanei ma ita~votekatekei.

²⁷God na sago kava ma nuwagiura na tuna kava rapenai. Ma Yesu Keriso avanai tavokavakavara nonowei da kana kadara ina~rakata! Amen.